

Q. M.
2

JELENTÉS

A MAROSVÁSÁRHELYI

KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA

KERÜLETÉNEK 1910. ÉVI KÖZGAZDASÁGI VISZONYAIROL.

KIADJA :

A KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA.

12.388

MAROSVÁSÁRHELY
GRÜNN SÁMUEL KÖNYVNYOMDÁJA

1911.

J E L E N T É S

A MAROSVÁSÁRHELYI

KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA

KERÜLETÉNEK 1910. ÉVI KÖZGAZDASÁGI VISZONYAIROL.

KIADJA :

A KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA.

12.388

MAROSVÁSÁRHELY

GRÜNN SÁMUEL KÖNYVNYOMDÁJA

1911.

JELENTÉS

A MAROSVÁSÁRHELYI

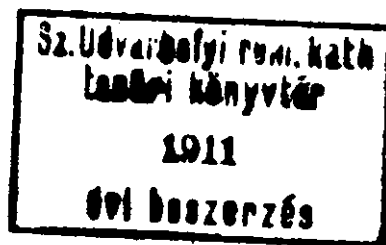
KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA

KERÜLETÉNEK 1910. ÉVI KÖZGAZDASÁGI VISZONYAIRÓL.

KIADJA :

A KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA.

MÁROSVÁSÁRHELY
GRÜNN SÁMUEL KÖNYVNYOMDÁJA

1911.

25434

NAGYMÉLTÓSÁGU

LUKÁCS LÁSZLÓ

KERESKEDELEMÜGYI M. KIR. MINISZTER URNAK

BUDAPESTEN.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

A kereskedelmi és iparkamarákról szóló 1868. évi VI. t.-cz. 3. §-a értelmében van szerencsénk kamaránk kerületének 1910. évi közgazdasági viszonyairól szóló jelentésünket tisztelettel felterjeszteni és kérni Nagyméltóságodat, hogy az abban foglaltakat nagybecsü jóindulatára méltatni kegyeskedjék.

Maros-Vásárhely, 1911. június hó 30.

A marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara.

Taussík B. Hugó s. k.,

kir. tanácsos, elnök.

László Gyula s. k.,

m. titkár.

A) Általános rész.

I. Közgazdasági helyzet.

Az elmúlt év nagy eseménye a *földgáznak* felfedezése volt. Ennek a kérdésnek jelentősége élénken foglalkoztatta a helyi közélet tényezőit s elsősorban természetesen a kamarát. Mihelyt a földgáznak nagy gazdasági haszna ismeretessé vált, a kamara azonnal fölterjesztést intézett a pénzügy- és a kereskedelemügyi miniszterekhez és kérte, hogy a földgáz bevezetését elsőnek Marosvásárhelyre engedélyezzék. Nemcsak azért, mert ez a város Kissármáshoz, hol a természeti csoda elsőnek felfedezettett legközelebb esik, hanem azért is, mert a geológiai megjelölések szerint azoknak a területeknek, hol a földgáz elvonul, ugyyszólván a gyűrűjében fekszik. Tehát a legkönnyebben vezettetheti át s az idők folyamán megnyitandó újabb kutak gázát is a leghosszabb időkre biztosíthatja magának.

E kedvező körülmény remélnünk engedi, hogy a földgázzal való próbatétel elsőnek Marosvásárhelyt fog végbemenni, annál is inkább, mert ezt a kormány is kiállításba helyezte.

Helyeselte kamaránk Nagyméltóságodnak különösen azt az intézkedését, hogy a földgáznak állami monopóliumát törvénnel biztosította. Egyfelől az esetleges rabló-gazdálkodás kizárása, másfelől az iparfejlesztési politika

érdeke kívánta, hogy az állam intézkedési joga e részben fentartassék.

A földgáz utáni kutatás folyamatban van. Marosvásárhely közelében három helyen, Marosugrán, Marosszentgyörgyön és Szászrégenben a furások már meg is kezdettek. Mihelyt ezek eredményei ismeretessé válnak, a gyakorlati értékesítés is folyamatba fog tétetni. Marosvásárhelyt már komoly készülődések folynak arra, hogy egyfelől világítási és fűtési célokra, másfelől ipari célokra használatba vétessék.

Amikor ezt említjük, önkéntelenül is szólnunk kell ennek a városnak egészséges fejlődéséről is. Eltekintve attól, hogy az utóbbi tíz év alatt lakosságban közel nyolcezer lélekkel szaporodott, a kulturai és gazdasági fejlődésnek olyan alapjait rakta rövid néhány év alatt le, amelyek egy haladó modern város kereteit szabták immár meg. A maradiság, mi a keleti hazarész legtöbb kis városában megrekedt, itt végre elült, mert az új perspektíva, mit a tervszerű átalakítás eddig is nyújtott, együttértésre és közös cselekvésre szólított minden életképes tényezőt. Az újítástól és a haladástól ennek a városnak közönsége immár nem idegenkedik s ez magában sokat jelent, mert amíg itt a továbbfejlődésnek útját nyitotta meg, egyben példát ad a mögötte álló magyar városoknak is.

Ily körülmények között a földgáz jelenléte igazán áldást jelent, mert értékesítése a magyarság érdekeinek előbbvitale tekintetében sem fog meddő maradni.

A múlt év följegyzésre méltó eseménye közé tartozik a *székely körvasút* forgalmának bebizonyult nagyarányú kifejlődése. A Maros folyó felső völgyében gyár, gyár mellett keletkezett, melyek a közeli, eddig megközelíthetetlen hegyek fenyőfáját dolgozzák föl és szállítják el. Az áru fuvarozás külföldben a körvasút egész mentében,

necsak Marosvásárhely, hanem Brassó-felé is élénk volt. A türeszelt áruk mellett a tavaszi meleg napok bekövetkeztéig a jég szállítás is sok dolgot adott a vasutnak.

Mint *gazdasági év*, az elmúlt esztendő sem volt kielégítő. Noha több termés volt mindenben, mint az előző szűk esztendőben, az aratási időszak esős volta csökkentette a termények értékét, mert nyirkos és romlásnak kitétt gabonát raktárolhattak el. E miatt a kereskedők is igyekeztek tuladni a készleteken, ami aztán nagy árcsökkenést vont maga után. Az egész közgazdaságnak nagy kára volt az év elején föllépett és rohamosan országszerte elterjedt *száj- és körömfájás* folytán elrendelt záratok miatt. A fuvar ára emiatt, ahol szorgos munka folyt kétszeresre szökött fel, s alaposan megrontotta a vállalkozások számításait. Megérezte ezt a közélélmzés nehézségei folytán a nagyközönség is.

A *kereskedelem* az általános közgazdasági állapotnak itt említett bajait érezte. A fogyasztás a gazdaközönség keresetképtelensége miatt csökkent, minden szükségleti cikkben. A beérkezett jelentések más okát is adják ennek s ezek között megszokott panasz tárgya immár a *fogyasztási szövetkezetek* szükségnélküli tulterjeszkedése és versenyzése. A kereskedelem szabadsága mellett nem helyezkedhetünk arra az álláspontra, hogy a szövetkezésnek ez a neme eltiltassék. Sőt jogosultságát is elismerjük ott, ahol a közönség nélkülözhetetlen napi szükségei más módon kielégítést nem nyerhetnek. De pusztán divatból, pusztán szereplési ambíciók kielégítése szempontjából nem tartjuk helyénvalónak, hogy az amugy is zsenge korát élő kereskedelmünk ellen maga a társadalom támaszszon versenyt. A mi társadalmunk még alapos nevelésre szorul a tekintetben, hogy a gazdasági törekvések iránt érezni és érdeklődni tudjon. Az elfogultságot, ami

a kereskedés iránt megnyilvánul, inkább elosztatni, mint terjeszteni lenne feladata minden komoly tényezőnek, mely messzebb is lát s Magyarország önállóságának kivívását a közgazdasági ágak harmonikus kifejlesztésében gyökerezőnek tudja. Az a körülmény, hogy a nagyközönség nem becsüli értéke szerint a kereskedői pályát és nem keresi teljes ámbicióval abban való érvényesülését, visszaveti a nemzeti fejlődést. Azoknak a tényezőknek, amelyek ma a fogyasztási szövetkezetek alkotásaiban remekelnek, sokkal életbevágóbb helyi feladataik is vannak. Hogy csak a mi kerületünket említsük, a háziipar felkarolása elég munkát adhatna a faluk előljáró embereinek. Ez a gazdasági ág a nemtörődés miatt hanyatlik, a nép keresete egyre csökken, a falusi proletárság karavánokban kél vándor-utra és züllik szerteszét a nagyvilágban. Ezt vegyék észre s a boltoskodással való kísérletezés helyett abban keljenek versenyzésre, hogy melyik falu tud tisztességes produktív foglalkoztatásban több népet a hazai röghöz kötni.

Az *ipar állapota* sem mondható kedvezőbbnek. A nagyipar állandó fuvar- és munkáshiánnyal küzdött. A fuvarhiányon segíteni nem lehetett azért, mert a szarvasmarha állomány zárlat allatt állott. A munkáshiányon lehetett volna és lehetne segíteni, megfelelő szervezet megteremtésével. A Székelyföldön mindig hiányt képezett egy *munkásközvetítő iroda*. A székely munkáselem öltetszerűleg, kölcsönös felbiztatásra, néha hozzájuk férköző idegen közvetítők csábítására megy munkába. Első-ródik az ország minden részébe és kijár Romániába. Nagy tömegét adja különösen a *cselédségnek*. E miatt idehaza soha sincs elég munkás és idegeneket kell hozatni az idegenségbe kikóborolt székelyek helyébe. Egy *munkásközvetítő intézet* szanálhatná ezeket az állapotokat, mert kézen tarthatná és rávezethetné a székelyeket az itthon ki-

nálkozó munkára. Csökkenne a kivándorlás s az idegenben való kóborlás nyomán járó züllés és pusztulás. A munkaközvetítő iroda létesítésének szükségét husz éven keresztül emlegettük. Most nemcsak a divatból kiment faji érdek, hanem a fejlődő ipar érdekében is kérjük annak állami támogatással való felállítását.

Ezeztől eltekintve az ipar menete általában jó volt, mert munkája minden hozzáértő szorgalmas iparosnak akadt. Sőt a kamara székhelyén s még egynehány városban, hol rohamos építkezések vannak folyamatban, az iparosság alig győzött megfelelni a vállalkozásoknak. Csak a ruházati iparágak sinylik az idegen behozatal terjeszkedő versenyét, mivel szemben a küzdelmet felvenni a közös termelésre szövetkező intézménytől való idegenkedés miatt lehetetlen.

Külön kell szólnunk a *háziiparról*. Ez az egykor nagyon elterjedt s a nép java szükségletét fedező foglalkozás, amint fennebb is említettük, hanyatlóban van. Az ifjabb generáció már nem igen tanul bele a házi mesterségbe. Tömegesen szolgálni megy a fiú és a leány; kihányódik immár Bukaresten- és Budapesten-tuli idegen tájakra is, honnan a falusi élet által ki nem elégíthető igényekkel tér a legtöbbje vissza. Ez a *cselédeskedés legnagyobb baja a székelységnek*, ebből származott nemcsak a háziipar hanyatlása, hanem az az erkölcsi romlás is, amely a székelység kérdést legyőzhetetlenül felszinen tartja. A felnövő generációnak hovatovább nagyobb százaléka nem tanul bele a helyi szükségnek és viszonyoknak megfelelő munkába s a gazdasági fejlődés emiatt szenved. A segítségre jövő gazdasági akció sem tudott egész munkát végezni amiatt, hogy a nép a cselédeskedést jövedelmező célnak tekinti és gyermekeit könnyen kiszórja a világba, apasztván ezzel itthon a munkás elem számát.

Ez a baj régi keletű, fennállott kamaránk alakulása-kor is és azóta csak növekedett. Mi is és más tényezők is a lefolyt évtizedek alatt többször tettük szóvá. A készség meg is volt, az elhatározás is megtörtént, hogy a nép itthontartása s ipari érzékének kifejlesztésére és értékesítése végett a háziipar tervszerű kezelés alá vétetessék. De cselekvésre már sor nem került, mert az eszmét felkapó és a tanulmányozásig eljutó kormányokat a tett előtt más kormányok váltották föl s a nagy nehezen kiásott ügy ismét- és ismét eltemetődött.

A földmivelés fejlesztésére folyik egy népszerűségi akció. Ennek kézenfekvő eredményei el nem vitathatók. A legelőjavításokkal a legelőterületeket kiterjeszti, a vízhiányban szenvedő községeket vízvezetékekkel látja el, az állattálmányt javítja, a gazdálkodásban való hasznos gyakorlati ismereteket terjeszti, tejértékesítő szövetkezeteket alapít, közös használatra gazdasági gépeket állít be s a gazdakörök megteremtésével alapját vetette meg a falusi gazdaságnak. Csak futólag soroltunk föl néhány dolgot abból a kiterjedt és nagy körültekintéssel vezetett tevékenységből, mely itt a székely földmivelő népet a maradiságból kiemelni és könnyebb boldogulásának feltételeit megvetni igyekszik. Az eredmény már most konstatálható, bár a nagy munkának és befektetéseknek áldásait a nép a maga belső életének fokozatos átalakulása után, még csak ezután fogja teljességében élvezni.

És mégis, ennek dacára, a nyugtalanító székely kérdés azon módon, mint tíz év előtt, most is fennáll. Sőt a nép elszóródása most nagyobb s az erkölcsi visszaesésben jelentkező hanyatlás mélyebb lévén, soha sem volt — a falusi proletár népesség sorsát tekintve — a helyzet olyan szomorú, mint most.

Oka ennek az, hogy a Hargita alatt elterülő hegyi faluk lakosságának egy jókora része anyagilag tönkre ju-

tott már akkor, amikor neki a szabad erdölést és szabad legeltetést eltiltották. Földje nincs, vagy csak oly kevés van, hogy azon családot fenntartó gazdálkodást üzni képtelen. Ezen a leszegényedett, a szántófölddel és állatállománnyal nem bíró lakosságon nem bír segíteni már a földmivelésügyi miniszter áldozatkészsége sem, s ez az elem az, amely a székely szegénységet és alárendeltséget végig hurcolja a világban.

Pedig fizikumra és tehetségre a székelységnek a java ez a kóborló nép. Munkabíró, szép faj, az ipart szereti és könnyen tanulja. Husz éves megfigyeléseink meggyőztek arról, hogy az iparban való foglalkoztatásban eredményekre lehetne vele jutni. Öserő és östehetség nyilvánul meg most is, a tökéletlen szerszámokkal előállított munkáin is.

Külön fölterjesztésben már folyamodtunk, de e kérdés halaszthatatlanságánál fogva e helyen is ismételjük Nagyméltóságodnál abbeli kérésünket, hogy *a székely akciót az ipari akció kiegészítésével a kereskedelemügyi kormány részéről is szervezni kegyeskedjék.*

Azok az intézmények, amelyek itt az iparügyet szolgálják: iparkamara, iparfelügyelőségek és ipariskolák, tömegnépesség sorsával szervezetük elégtelensége miatt nem foglalkozhatnak. Ennélfogva a mi munkálkodásunk sem volt és nem lehet jövőben sem teljes mindaddig, amíg a gazdasági törekvések elé tornyosuló főbajok nem orvosoltatnak. Egyik a munkásügy és a másik a háziipar.

Az *ipariképzés* ügye kerületünkben szépen halad. Különösen a *székely fiúk* ipari kiképeztetése érdekében kezdett és tizenötéven át folytatott akció mutat immár a gyakorlati életben is jelentkező eredményeket. Két-három ezer között áll az ipari pályákon kiképeztetett ifjak száma, s ezek ma már nemcsak mint munkások, hanem

mint mesterek is értékes elemeivé kezdenek válni az ipari életnek. Tavaly is háromszázon felül állott az elhelyezett fiuk száma s ez a létszám a falusi néprétegekbe is átható érdeklődés folytán ezután csak emelkedni fog, mert a kamara körültekintő működése megnyerte a hivatalos ténykedések iránt nehezen melegedő népnek a bizalmát is. A két *állami ipari szakiskola* is, a marosvásárhelyi és a székelyudvarhelyi is szolgáltatában állván ennek az akciónak, évről-évre nagyobb számát bocsátja ki a jól képzett ifjaknak.

Kereskedelmi oktatásunk is a marosvásárhelyi felsőkereskedelmi iskola felállítása óta szépen fejlődik. Ez iskola tavaly óta felsőnöikereskedelmi iskolával is kibővítettett, jelölül annak, hogy ez az intézet itt szükségét pótolta és egészséges talajon áll. Ez is egyike volt azoknak a sürgős kérdéseknek, amelyet a kamara évek hosszú során át megoldásra ajánlott volt, de azért még sem sikerült komoly figyelmet kelteni iránta addig, amíg Marosvásárhely közönsége nem szánta reá magát anyagi viszonyaihoz mért terhes áldozattal is a már nem nélkülözhető szükségén segíteni. Nagyméltóságod hivatali elődje a marosvásárhelyi, székelyudvarhelyi, brassói és nagydisznódi ipari szakiskolákba járó székely ifjak részére a kamara útján kiosztandó számos ösztöndíjat engedélyezett. Miután a kereskedelem fejlesztése épp oly égető kérdés, mint az iparnak a fejlesztése, az egyenlő elbánás elvénél fogva is indokolt, hogy a kereskedelmi pályára hivatottsággal bíró szegényebb sorsu székely ifjaknak is lehetővé tétessék a felső iskola látogatása. *Javasoljuk Nagyméltóságodnak, hogy a marosvásárhelyi felső fiu- és női kereskedelmi iskolának szegény székely tanulók segélyezésére, legalább annyi ösztöndíját, amennyit egyik ipari szakiskola élvez, adományozni kegyeskedjék.*

Említést kell tennünk a *görgényszentimrei erdőőri szakiskoláról* is, mely misszióját abban fejtí ki, hogy a régi rablógazdálkodás folytán kopáron maradt hegyi területek, legfőképpen pedig a fainségben szenvedő Mezőség befásítási munkálatait végző és vezető szakembereket nevel. Az első rajt tavaly bocsátotta ki 24 jól végzett növendékben. Jelenleg az intézetnek 51 tanulója van, kiket elméleti és gyakorlati oktatással egy igazgatóból és két erdőmérnökből álló tanszemélyzet lát el. Az intézet boldog emlékü Rudolf trónörökös vadászkastélyában van elhelyezve s az ezt körülvevő terjedelmes kincstári erdőség nyújtja a gyakorlati oktatás alapját és anyagát, hol a növendékek a fásítás, erdőnevelés és kezelés ismereteit megszerzik.

A *fürdőügy* nem fejlődik abban az arányban, a hogy a sok természeti feltétel mellett méltán várni lehetne. Miután a Székelyföldnek kiszámíthatatlan gazdasága a fürdőkben és ásványvizekben van, nagy anyagi veszteséget s az általános közgazdaság károsodását látjuk abban a stagnációban, mely a körvasut megnyitása után is fennmaradt. *Egy idegenforgalmi szövetség* létrehozása iránt most már készség nyilvánul s nem lehetetlen, hogy az már közelebb meg is fog alakulni. *Erre a fontos, a gazdasági fejlődésnek lökést adó mozgalomra előzetesen is kérjük Nagyméltóságod érdeklődését.*

A *közlekedésügy* tekintetében ezuttal csupán arra kérjük Nagyméltóságodat, hogy a nagy arányokban növekedő áruforgalom vasuti kocsiszükségletét — mi iránt sűrű panaszok hangzanak — lehetőleg kielégíteni kegyeskedjék.

A *pénz- és hitelügy* helyzete normális volt. Az elmúlt évben is alakult pár jelentékenyebb pénzintézet és néhány falusi hitelszövetkezet, amikről bővebben a megfelelő fejezetben szólnunk.

A *kivándorlás* az 1910. évben csökkent úgy Amerika, mint Románia felé. A csökkenés azonban nem jelenti azt, hogy a székely otthon elpihent. Csak a mozgalom iránya változott részben meg. A cselédség, mely mindig tulnyomó tömegét adta a kivándorlóknak, részben Kolozsvár, részben pedig Arad irányában Budapest és legujabban Bécs felé is kihuzódik. A befelé áramlás első állomása Kolozsvár volt és onnan terjedt tovább, távolabbi tájakra.

Az adott viszonyok között ez az irányváltozás, különösen a nemzeti szempontot tekintve, a javulást kellene jelentse. Mert hogyha a székely ifjuság egy részének az alárendelt cselédi sorsot mindenképpen át kell élnie, akkor jobb neki is itthon, mint idegenben. Azonban szomorú tapasztalatokat szereztünk a változás során. Amíg a székely kint Romániában csatangolt és nyomorgott, legalább érdeklődéssel és jóakarattal voltak sorsa iránt; ez a vélemény azonban megváltozott, mihelyt a székelylyel itthon mint cseléddel találkoztak és érintkeztek. A székely belekerült a közönséges napi élet hullámgyűrűjébe s mert alacsony helyzetében azt a kivételes nimbuszt, mi egy évezreden át övezte, meg nem tarthatta, a szélsőségekbe könnyen átsapó társadalom szemében értékét hamar elvesztette. Annak a megítélésnek és részvétlenségnek, mely ma a székely dolgokat kíséri, itt, ebben a szerencsétlen alárendelt helyzetben van a gyökere. S mert ma nemzeti érzések nem hevitenek s a nemzeti törekvések általában nem népszerűek, nehéz és háládatlan küzdelmet kell megvívniok azoknak, akik a székelység érdekében mélyrehatóbb kötelességet teljesítenek.

Felpanaszoltuk ezt a tanulságot, mint új jelenséget, mely tetőzi azokat az akadályokat, melyek a székely kérdés megoldása elé tornyosulnak és *kérjük Nagyméltósá-*

godat, hogy azokat a javaslatokat, amelyeket a cselédvándorlás megakadályozása végett e jelentés során is tettünk, meghallgatni kegyeskedjék. Ha most sem valósul egy kiterjedtebb és elszántabb munka, akkor jövőben annál kevésbbe valósulhat, mert a közmunkát nem becsülő közvélemény mellett, az itt-ott még megmaradt és feladatokra kész érdeklődés is meg fog szűnni.

Hogy ez a súlyos baj oly állhatatosan megfeneklett, annak helyi okai is vannak. Amióta a szabad székelység soraiban is, a mostohává változott életviszonyok folytán vagyontalan proletárság keletkezett, azóta a társadalom a maga bajai mellett más érdeket nem ismer s az ugynevezett „Székelymentést“ önös érdekből jogosulatlanul, sőt sérelmesnek tekinti. Együttvéve ezeknek a jelenségeknek következése az, hogy a kormánynak olykor megnyilvánuló beavatkozó készsége sem mindig találta meg a helyes utat s hogy például igen gyakran nem az történt, aminek kellett volna és nem akkor és nem ott, ahol s amikor történnie kellett volna.

Általában jogosult lehet az az elmélet, hogy a változó életviszonyok kiválasztást idéznek elő s hogy egyesek romlásán épül föl egyesek haladása. Amikor azonban itt a romlás egészében a székely nép kárára s a javulás az összetartóbb, a fegyelmezettebb s a fent elősorolt visszasságoktól mentes nemzetiségi fajok telemelésére esik, akkor ez a kérdés más elbírálás alá esik. Ez esetben nem egyéni és nem osztályérdeket, hanem országos érdeket képez, ami mellett kicsinyes alárendelt áramlatok meg nem állhatnak.

Ezért van helye és szüksége itt az államnak, magasabb szempontokat és messzebb célokat mérlegelő beavatkozására, amit ez a kamara fennállása óta hangoztatott s amire nézve tiszteletteljes kérését ezuttal is megújítja.

B) Kereskedelem.

1. Mezőgazdasági és kertiveteményekkel való kereskedés.

Az 1910. évi terméseredmény hazarészünkben nem váltotta be még a nyári hónapokban is hozzáfűzött reményeket.

Buza, mely a tavalyi inséges termés után jó kilátásokkal kecsegtetett, átlagban csak középtermést adott. Minősége sem volt kielégítő. Sok helyen üszkös és nyirkos maradt, raktáron tartásra nem lévén alkalmas, az üzleti számítások e miatt nem válhattak be. A tavaszi és nyári hónapokban beállott árhanyatlás, mely az 1909—1910. évi kámpányban eszközölt idegen buzabehozatalban és a tulbecsült terméseredményben találja magyarázatát, a buza árát 15 koronáról fokozatosan 10 koronára szállította le, sőt közvetlen az aratás után, bár rövid időre 9 koronára csökkentette. E körülmény tartózkodóvá tette a kereskedőket. A buza betárolásának mellőzésével az előzetesen megvásárolt készleteket hamarosan eladták. E miatt aratás után jelentékeny kivitelünk volt Budapest, Fiume, Trieszt és Ausztria-felé. A marosludasi mezőgazdasági termény és áruraktárak, hol eddig a buza képezte a betárolt áruk tömegét, szeptember, december hónapokban 2888 m. m. buza tároltatott csak be, tehát kevesebb mint a megelőző inséges esztendőben, amikor 11324

m. m. volt a készlet. A folyó év elején, amikor a buza árak emelkedésnek indultak, a kereskedőknek alig van készletük.

Tavasziakban úgy a *zab*, mint az *árpa* mennyiségileg és minőségileg gyöngé termést adott. Kereskedőink emiatt inkább a zab és árpa raktározására fektettek súlyt, bár az aratás alatti esős időjárás folytán kivétel nélkül nyirkos volt az áru. December végéig 6497 m. m. árpa és 6871 m. m. zab került az említett két raktárba. Az árak a zabnál $6-6\frac{1}{4}$ és $7-7\frac{1}{4}$ korona között változtak.

Hüvelyesek, valamint *heremagvakban* jó középter-mésünk volt. E termények tömege Marosvásárhelyen vásároltatott meg, hol a kivitelre dolgozó marosvásárhelyi Schwartz Testvérek-cég egy gőzüzemű heremagtisztító és babosztályozó telepet állítván föl, a tömegárut külföldön adta el.

Egyedül a *tengeri* volt az, amely kielégítő termést adott. A tengerit a téli hónapokban nagyban a szeszgyárak, a megyesfalvi szirupgyár és Csikvármegye közönsége vásárolták 4·80—5 koronás árakban.

Vetemény-félékben középszerű termés volt. A szükséglet ezen cikkekben, főként a székely körvonat üzembe helyezése óta fokozott emelkedésben van s noha a bolgár kertészet elterjedése folytán termelésünk sokat emelkedett, a korai veteményekben Arad vidékéről a székelyföldre is behozatal van.

Általában a mezőgazdaságra, valamint a terménykereskedelemre súlyos csapást mért a huzamos ideig tartott *száj- és körömfájás* is.

A *lisztkereskedelmet* a gabona árak szertelen változásai károsan befolyásolták. 1909. év őszén és 1910. év avaszán a gabonaárak fölötte magasan állottak s azok a

kereskedők, akik akkor nem számítva, a későbbi áresésre zárlatot kötöttek, tönkre mentek. Ebben az üzletágban általában nyomott volt a helyzet s régi elsőrendű cégek is rossz üzletmenetről panaszkodnak.

2. Állatokkal való kereskedelem.

A romániából áthurcolt és Csikmegyéből kiterjedő száj- és körömfájás ugyszólván megbénította az állatkereskedelmet. Részben e miatt fokozódott az országosan érzett „husinség” is. Hasított körmű állatokban nem lévén fölajtás a piacokra, verseny nem volt. A mészárosok is falukon voltak kénytelenek házalni és olyan árakat adni a vágó állatokért, amilyent a szorult helyzetet felismerő gazdák kértek. Év vége felé járt az idő, amikor sorozatos egymásutánban a piacok felszabadultak, az évvégi rövid forgalom azonban nem pótolta az évi károsodást, mit kereskedők és gazdák egyaránt szenvedtek. E betegségnek meglepetésszerű fellépése igazolja a kamarának abbeli nézetét, hogy az állatbetegségek behurcolása ellen könnyebben lehet védekezni a vámok megnyitásával, mint azok elzárásával. Az ellenőrzés a határon soha sem lehet olyan kiterjedésű, hogy a csempészetet megakadályozhassa. A betegséget pedig a csempészetel lehet legkönnyebben behurcolni. Ezzel indokolta a kamara a husinség megszüntetése végett tett fölterjesztését is, amelyben romániai állatoknak meghatározott mennyiségben a vámokon keresztül vámmentes behozatalát javasolta.

3. Állati termékekkel való kereskedelem.

A *tojáskereskedelem* hanyatlása egyre tart. A baromfi állománynak a szünetet nem tartó vész miatt való megfogatkozása oka a hanyatlásnak. A kiviteli kereskede-

lem csökkenésére befolyással volt a helyi fogyasztás nagymérvű emelkedése is. A körvasut üzembe helyezése óta különösen a marosmenti vidékeken számos fakitermelő gyár létesült, a városok és egyes községek népessége is a forgalom emelkedése és munkaalkalmak szaporodása folytán megnőtt s a fogyasztás mérvét e körülmény helyenként csaknem megkétszerezte.

A *turókereskedés*. Az erdővidéki turógyárak helyzete a kiterjedt forgalom mellett kielégítő volt. A székelyudvarhelyi székelyjuhturógyár jelentése szerint forgalma a megelőző évhez képest 7000 koronával emelkedett.

A *mézőkereskedés* némileg javult. A székely kirendeltség programjába vette a méhtenyésztés fejlesztését is s akciójának itt-ott már eredményei mutatkoznak. Megtanítják a népet a modern kezelésre, méhesházak és kaptárak készítésére is. Egyes községekben közös méheseket állítottak föl. Ennek következtében sokkal tisztább és értékesebb méz kerül ma már falukról is piacra.

A *gyapju* kereskedés a tárgyalt évben sem volt kielégítő. A juhállomány szaporítása körüli kirendeltségi tevékenység nem vezetett kellő eredményre. Ismételten föllépő betegségek a juhállományt pusztították s a gazdák tartózkodnak a kockázattal járó vállalkozástól. A juhtartás már csak ott van inkább elterjedve, hol közelben turógyárak működnek, melyek a sajtot naponként beveszik. A juhgazdaság csökkenése miatt szenved a kereskedelem és gyapjut feldolgozó ipar is.

4. *Ásványvizekkel való kereskedés.*

Ásványviz kereskedelmünk emelkedőben van. Az emelkedés azonban nem olyan méretű, hogy a várakozást kielégitené. Kitünő és dus borvizforrásainkhoz: Borszékhez, Előpatakhoz, Kászonhoz, Korondhoz, Homó-

ródhoz és Bibarcfalvához nem vezetnek vasutak. A vizek elszállítását drágítja a fuvar. Nagyobb lendületet vettek a málnási Szikulia és Mária források vizei, melyeket az orvosok szakvéleménye is támogatott abban, hogy mint gyógyvizek elterjedjenek. Közel két millió palackot szállított el Borszék is. Ebből 400.000 palack Romániába és két vagon Ausztriába ment. Előpatak 929.836 palackot adott el. Mint új élvezeti italt fölkapták újabban a Csikszerda határában levő ugynevezett Hosszuaszói vizet.

5. Szövöttárukkal, ruházati és divatcikkekkel való kereskedelem.

A tavasz jól indult, de a nyári elemi csapások, viharok és jég, különösen pedig az egész területben föllépett száj- és körömfájás miatt, mint minden egyébben úgy ebben is csökkent a forgalom. Sajnos, hogy nálunk az üzleti élet majdnem kizárólag a mezőgazdasági állapottól függ s így az időjárás van arra döntő hatással. Ha a gazdaközönségnek nincs pénze, akkor ezt elsőnek a kereskedelem érzi meg. A szövött árukban és divatcikkekben ismét 5—10% áremelkedés volt, amivel a kereskedőnek szintén számolnia kellett. Legtöbb panasz a vásárok ellen hangzik, melyeken az utazó kereskedelem egyre nagyobbodó versenyt támaszt a helyben levő kereskedelemnek. A házalás sem szünetel, noha a házalást immár több helyen szabályrendeletek tiltják. Az ellenőrzés e részben nem elég kiterjedt és nem elég szigorú. Baj egyébként az is, hogy a nép még mindig nem rokonszenvez a kereskedelemmel és maga nem támogatja, hanem inkább elősegíti a föllépő visszaéléseket. Egyidőben a marosvásárhelyi kereskedők köriratban figyelmeztették a közönséget az egészségtelen állapotra és ovatosságra intették a becsapások ellen. Nem sok eredménye volt ugyan

ennek a kezdő lépésnek, de nem ártana többször is megismételni, hogy a köztudat végre fölismerje a kereskedelem és kereskedő jogos érdekét és mellette s ne ellene foglaljon állást.

6. *Fűszer- és vegyesáru kereskedés.*

Helyzete a mult rossz esztendőhöz képest sem javult. Oka ennek a fent elősorolt gazdasági körülményeken kívül a fogyasztási szövetkezetek terjedésében és a drága hitelben keresendő. Keservesen panaszkodnak — különösen a vidéki kis kereskedők — a szövetkezetekre, melyeket a szereplési vágy különösebb ok és szükség nélkül is létrehoz. Védelmet kérnek e mozgalommal szemben, mely sűrűn tett már existenciákat tönkre. Nagyobb körültekintést és szigorubb osztályozást kérnek az iparhatóságoktól is az iparendelvények kiadása körül, mert az a körülmény, hogy minden előképzettség nélkül kiszolgált fináncok, csendörök és hivatalszolgák is üzletet nyithatnak, alászállítja a kereskedelem tekintélyét és bénítja a komoly kereskedelem kifejlődését.

7. *Vaskereskedés.*

Szintén a száj- és körömfájás miatt beállott forgalomhiányt érezte. A kovács iparnak nem sok munkája akadt s e körülmény jelentékenyen csökkentette a vaskereskedelem forgalmát. Kivételt csak egy pár város és község mutat, hol a nagyobb építkezések és gyáralapítások főlös munkát adtak az építő- és fémiparosoknak. *Panasz van a vasáruk késedelmes szállítása miatt, ami gyakran a vasutakon mulik.* A gyakori késedelmes szállítás miatt szorgos munkákban szünet áll be és kárt szenved az iparos, a kereskedő és a munkás. „Kárt tesz — írja egyik kereskedő — a szövetkezetek ésszerűtlen versenye is, mert ezek a központ által reájok tukmált árucikkeket néha el-

vesztegetve is tovább adják, hogy visszaküldeni ne kényszerüljenek. A szövetkezetek károsodását pótolja a részükre nyújtott kedvezmény, az egyedül álló kereskedőt azonban minden huzza, mert annak súlyos közterheket kell viselnie. Az ellenőrzés e tekintetben — mondja tovább — egészen illuzórius, mert a szövetkezetek mindenkinek, *nem tagoknak is*, korlátlanul árulnak.“

8. *Papirkereskedés.*

A kultúra emelkedése arányában fejlődik. Különösen a kamara székhelyén, hol több új tanintézet és hivatal nyílt meg, a fogyasztás nagyobb arányban fölemelkedett.

9. *Fakereskedelem.*

Élénk volt a tárgyalt évben is. Sőt a körvasut mentén Déda és Gyergyószentmiklós között meglepő lendületet ért el. Világot vet erre a forgalomra az a körülmény is, hogy a kerület három megyéjében tavaly is 1.591,159 korona értékű tőfát adtak el az erdőbirtokosok. Első helyen áll e tekintetben Csikvármegye, hol 1.247,296 korona volt a tőfáért kifizetett ár. Udvarhelymegyében 237,548 koronát és Háromszékmegyében 106,315 koronát tett ki az erdővásár. Marostordavármegyében a Maros folyó felső vidékén levő erdőségek tömege is eladásra került, itt a szászrégeni tutajkereskedő társulat egyedül közel tíz millió korona értékű erdőt adott el. Kevésbé volt jó dolguk azonban a kisebb és főképp a tölgyfa értékesítésével foglalkozó kereskedőknek. Ezek panaszkodnak az áru nehéz értékesítése miatt. Különös sérelmük, *hogy a bükkfátalpfák térfoglalása teljesen háttérbe szorította a tölgyfátalpfát, amit immár nem képesek értékesíteni.* Szerencsétlenségnek mondják az államvasutaknak a bükkfátalpfára egy céggel kötött szerződését, ami az ezen üzletágban

foglalkozókat megkárosította és tönkretette. Kis kereskedők panaszkodnak az erdőlopásokból élő konkurrencia miatt is. Az ellenőrzés fogyatékosága miatt napirenden vannak itt-ott a falopások. Az ilyen árut (tűzifát és eszközlát) potom áron adják el és megkárosítják a helyi fogyasztó piac számára dolgozó kiskereskedőt.

10. Bőrkereskedelem.

A bőrkereskedelem üzletmenetére szintén a szájs- és körömfájás volt kedvezőtlen hatással. A beszerzési árak ismét emelkedtek. A hazai ipar a megrendeléseknek most sem képes pontos időre eleget tenni. A hazai bőripar fejlesztését maga a kereskedelem is nélkülözhetetlennek tartja, mert a megfelelő termelés hatással volna a bőrkereskedelem fejlesztésére is. Természetesen a falusi szövetkezetek e cikkekben is fokozódó versenyt támasztanak, ami a nagyobb szakértelmet követelő és nagy tőkebefektetéssel dolgozó bőrkereskedelmet befolyásolja. A *nyersbőr* kereskedelem is sokat szenvedett az állatbetegségek miatt. „Az állatállomány megfogyatkozása — írja egyik szakmabeli kereskedő — megbénít minden haladást. Amíg a Székelyföldön — mondja tovább — nem volt tagosítás, amíg az ugarrendszer s a közlegelők fennállottak, volt bőr elég. Akkor még falukon is jó timár mesterek dolgoztak. De ma nincs bőr. A javulásnak egyedüli módja az állattenyésztés fejlesztése. Ez a helyzet is azt mutatja, hogy ha az agrárpolitika rossz, akkor a merkántilizmus is szenved miatta.“

11. Üveg- és porcellán kereskedés.

A közelebb megnyílt körvasut mentén folyamatban levő építkezések folytán kedvező helyzete volt, mert kü-

lönösen táblaüvegekben bő megrendelés volt. A vidéki kisebb kereskedők sérelmesnek mondják a fogyasztási szövetkezetek és a vásározó kereskedelem versenyét.

II. Ipar.

1. Ipartestületek.

Egy új ipartestület megalakulásáról adunk számot. *Nyárádszeredában* az ottani főszolgabírótság területére kiterjedő hatáskörrel 1910. március 10-én alakult meg. Az új ipartestület ebben az iparhatósági kerületben 164 képesített iparost, 33 segédet és 39 tanoncot irt össze. A nagy aránytalanság az önálló mesterek és segédmunkások között igazolja ennek az ipartestületnek a kerület ipari elmaradottságáról tett jelentését. Vasut a nagy kiterjedésű kerületet nem érintvén és a városoktól is messze esvén, a haladás felfrissítő levegője nem terjedhetett ki reá. Valami felujulás csak most kezd derengeni, miután a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara által távolabbi vidékeken kiképeztetett ifjak kezdtek itt-ott visszatelepenni. Maga a testület lelkes vezetősége mindent elkövet, hogy az iparosság öntudatát emelje és szakműveltségét fejlessze. Évégből elsőnek is 80 drb könyvből álló gyűjteménnyel megvetette a szakkönyvtár alapját. Marosvásárhelyre tanulmányi kirándulást vezetett, meglátogatva a fa- és fémipari szakiskolát, közműhelyt, iparmuzeumot. Ismertető előadást tartott és a tanoncok iskolába járását ellenőrizte. A mesterek és segédek, tanoncok között felmerült panaszokat elbírált, — vásári rendtartás és helypénzszedési szabályrendelet tervezetet dolgozott ki, ipari hitelszövetkezet vagy segély egyesület beállítását elvként kimondotta; az Ipartestületek Országos Szövetsége megkereséseire, kérdéseire véleményt mondott, ipari tanfolyamok rendezésére lépéseket tett s a testület megalakulását

kulásáról értesítette a társtestületeket, iparkamarákat, építőszövetségeket. Feliratot nyújtott a m. kir. kereskedelemügyi Miniszter Urhoz az Ipartörvény revíziója, majd a kontárok rendszabályozása tárgyában; ugyancsak feliratot nyújtott a m. kir. Igazságügyi Miniszter Urhoz a polgári perrendtartás tárgyalása alkalmával a perérték határkérdésében; ugyancsak a rabipar korlátozása tárgyában; behozta a tanonc felszabadulása alkalmával a segédremek bemutatását, a testület tagjai gyermekeinek ipari szakiskolában elhelyezését eszközölte, — másfelől az u. n. kontárok ellen erélyesen lépett fel, s azok megbüntetését kieszközölte néhány esetben a közigazgatási hatóságtól. Néhány esetben véleményt adott iparigazolvány vagy munkakönyv kiadhatása kérdésében.

Az ifju ipartestület ha derekasan végzi tovább is feladatát, akkor becsülésre méltó hasznos munkát fog végezni és érdemeinek növekedésével megfogja találni az utat is arra, hogy az iparhatósággal karöltve és együttértve szolgálja az ipar érdekét.

A *ditrói* ipartestület jelentését a következőkben adjuk: A „*ditrói ipartestület*“ mint I. fokú iparhatóság. Ipartestületünk az alkotások terén 1910. évben is még mindig várakozó álláspotban van, mert a mostani nagyon is tágkörű ipartörvényeink nem biztosítják a kisiparosok existenciáját, a kontárok gomba módra szaporodnak és nincs szigorú törvényünk, amely azt meggátolni tudná s így úgy az előljárásági, valamint közgyűléseink tartózkodnak attól, hogy valamit alkossanak.

Községi terheink, a 188%-os községi pótladó iparosaink és kereskedőink vállait nyomja s ha ez így tart, maholnap a legjobb iparosainknak ki kell vándorolni, ilyen körülmények között hova legyen kedve az ipartestület tagjainak, magukat az alkotások által a községhez erősíteni?

A csikszeredai kerületi *munkásbiztosító pénztárunk* által iparosaink annyira zaklatva vannak, hogy inkább lemondanak mindenről, semhogy tanoncot vagy segédet alkalmazzanak, a tagdíjakat tüzzel vassal behajtják, de ha valakinek segélyre van szüksége és azt ki kell fizetni, arra nincs pénz, esztendőök eltelnek amíg valaki onnan segélyt kap, ez az intézmény sem felel meg a hivatásának.

Az új végrehajtási törvény a legnagyobb kárt az ipartestületeknek teszi, mert amint eddig is tapasztaltuk, a községi végrehajtás eddig is annyira lanyha volt, hogy csak ott eszközöltek végrehajtást, ahol már semmiképpen sem tudták mellőzni, de most az új végrehajtási törvény értelmében még ott sem foglalnak, ahol eszközölhetnék a foglalást — s így az a körülmény állott be, hogy testületünk tagjainak alig fele ha eleget tesz kötelezettségének, míg a másik felétől a község előljárósága és az új végrehajtási törvény alapján sem lehet felhajtani.

Az ipartestület tervbe vette egy Iparos Otthon felépítését, mire nézve egy háztelek adományozásáért kérést adott be a községi képviselőtestülethez.

Volt iskolaköteles tanoncunk 30, ebből az évváró vizsga alkalmával próba-munkát készített 13 tanonc, amely szép eredményre mutat.

Segédek forgalma volt 1910. évben bejelentve 128, kijelentve 105, szaporulat 23 segéd. Beszegődtetett 13 tanonc, az elmúlt évről volt 17, összesen 30 tanonc. Felszabadult 6 tanonc. Iparigazolványt nyert 2 iparos, iparáról lemondott 4. Ipartestület tagjainak száma 1910. év végén 135. Ügykezelési szám 278, ebből idegen megkeresés 84, saját kiadásunk 194. Békéltető bizottság működött egy esetben, melyen határozatot kellett hozni.

Ohajtandó lenne, hogy a kormány gondoskodnék egy jó és szigorú *ipartörvényről*, hogy már valahára biztosítva lenne a végzett iparosok érdeke s a kontárok ki lennének zárva.

Az új adótörvény az iparosokat és kereskedőket sújtja leginkább, mert az állami adón kívül, amely még nem tenné az iparosokat — ámbár az is sok — szegényé, de igenis szegényé és nyomorultá teszi az az után járó községi 188%-os pótdadó, mert a kiszázzák ki vannak véve az állami adó fizetés alul s így a községi pótdadó alul is, minél fogva a teher egészen az iparos és kereskedő osztályt éri. Jó lenne, ha az illetékes miniszter bár rendeletileg intézkednék, hogy a községi pótdadót nemcsak az adófizetőkkel fizetessék, hanem arány szerint minden községi polgárral, aki a községben lakik, mert érettük éppen úgy van a községi hivatal, mint bármelyikért a községben.

Munkásbiztosító pénztárak annyira gyatrák, hogy ha azokat másképp nem szervezik, nem ér semmit az egész intézmény. Tehát ezeket vagy másképpen kellene szervezni, vagy pedig az egész intézményt törölni.

Az új végrehajtási törvény, nem tudjuk másutt, de nálunk az ipartestületnek óriási kárt csinált, erre nézve jó lenne valami rendelet útján az ipartestületek és tagjaival szemben a régi végrehajtási állapotokat visszaállítani.

A *csíkszeredai* és *gyergyószénmiskolci* ipartestületek az inaselhelyezésügy terén fejtettek ki figyelemreméltó működést. E két város is a multhoz viszonyítva nagyobb fejlődésnek indult, sok építkezést tettek folyamatba s ennélfogva az iparosok száma s ezek munkás- és tanoncszükséglete is megnövekedett.

A *székelykeresztúri* és *baróti* ipartestületeknek nem volt jelenteni valójuk.

2. *Kereskedő társulatok.*

Néhány kereskedő társulatnak a kereskedelmi tevékenységet és viszonyokat jellemzően ismertető jelentését közöljük.

A marosvásárhelyi kereskedő társulat a kereskedelmi visszaéléseket éber figyelemmel kísérte s a tárgyalt évben több esetben provokált megtorló intézkedést. Így a többek között az ismét föllépett „hólabda“-szerű üzérkedés ellen tett följelentést, minek folytán az hamarosan megszűnt. A „Pártie áruk“ — „Occasio“ — „Állandó csödtömeg kiárulás“ — „Végeladás“ — „Versenyáruház“ stb. hangzatos jelszavakat jogtalanul használó kereskedők ellen minden egyes esetben kérlelhetetlenül föllépett. Elismerést érdemel a társulatnak a kereskedelem tisztességét s a közönség érdekeinek megóvását célzó erélyes eljárása.

„Panaszt emeltünk — mondja jelentésében — egyes iskolákban a tanítók, illetőleg tanítónők által különösen kézimunkákkal gyakorolt jogosulatlan árusítása ellen. Ennek a panaszunknak eredményeképpen azt látjuk, hogy ez a jogosulatlan üzérkedés részben még most is — tovább folyik. És elég sajnós, hogy ezt az érdekelte szülőkkel bizonyítani nem tudjuk, akik kénytelenek nemcsak az iskolában gyermekeiknek kiosztott gyengébb minőségű árucikkekért nagyobb árakat fizetni, mint amilyen árakban elsőrendű árukat kapnának a piaci üzletekben, — hanem kénytelenek olyan kézimunkákat is elfogadni, amelyekre egyáltalán szükségük nincs, vagy amelyeknek ára anyagi helyzetükkel össze nem egyeztetethetők. Mert egyik szülő sem akarja gyermekét az illető tanító, illetve tanítónő bosszujának kitenni és ezért be kell, hogy érje a kereskedővel titokban közölt panaszával.

Éppen a karácsonyi ünnepek előtt pár héttel, tehát akkor, amikor minden kereskedő nagyobb forgalomra,

nagyobb bevételekre számít: egy csödtömeg alkalmával egy — itt még soha elő nem fordult rendszer szerint, a nyilvános árverés teljes mellőzésével, zárt ajtó mögött lettek heteken keresztül az árucikkek darabszámra és potomáron árusítva, miáltal a jobbmódu vásárló közönségnek alkalma volt, szükségletén felül, magát hosszú időre a legkülönbélebb árucikkekkel ellátni. Igen természetes, hogy az a hallatlan, talán törvényileg is meg nem engedett — csödtömegkiárutási rendszer, nagyon érzékenyen sújtotta tagtársainkat.

Szokássá vált városunkban az is, hogy a vasárnapi élelmiszer-piacokon egyesek — sátrakat állítanak és azokban kötött- és szövött-, norinbergi- és játékarukat, könyveket stb. stb. árusítanak, dacára annak, hogy ezt az ipartörvény tiltja.

És mit szólnunk végül a közismert házalásokkal mindegyre előforduló visszaélésekről? az országos vásáraink alkalmával, a legkülönbélebb selejtes árukkal piacunkat százával ellepő, idegen kiabálókról, szédelgőkről?

Mind olyan szomorú jelenségek ezek, melyek a közterheknek tulnyomó részét viselő tagtársainknak üzleti forgalmát és létkérdését a múlt évben jobban mint valaha befolyásolták és befolyásolni fogják mindaddig, míg külön és legsürgősebb kormányrendeletekkel az erre illetékes hatóságok — a fennálló törvények és rendeletek legszigorubb végrehajtására utasítva nem lesznek.

Nevezetesen elkerülhetetlenül szükséges, hogy új iparigazolványok kiadása alkalmával minden esetben, csak a vásárló közönség megtévesztésére és a szolid alapokon álló kereskedők megkárosítására irányuló: „Maradék“, „Versenyáruház“ és ehhez hasonló, tisztán csak a szédelgést megteremtő és elősegítő hangzatos címeknek a használata ne engedélyeztessék; s hogy hatóságilag en-

gedélyezett végeladások, árverések az arra illetékes hatóság által a legszigorubban ellenőriztessenek. Mert köztudomásu, hogy ezekkel is állandóan visszaélések történnek.

A *gyergyószentmiklósi Kereskedői Kör* jelenleg 110 taggal nagyon szép közművelődési és társadalmi missziót teljesít; tagjai száma majdnem felerészben kereskedőkből és alkalmazottakból, a többi része pedig az intelligens társadalom különböző más hivatásu egyéneiből áll.

Gyergyóvidéke közgazdasági szembontból a múlt évben a marha köröm- és szájfájás és elért közepesen aluli termés több hónapon át érzékenyen érezte kereskedelmi is hátrányait, de az a körülmény, hogy e vidéken ugyszólván legelőbb jelentkezett e marha betegség, de hamarább is feloldódott a zárlat alól, mint a Marosmenti és összes többi erdélyi községek, ez oly nagy árakat teremtett itten a szarvasmarha és sertéseknél, hogy az előbbi télév káros közviszonyai ezzel kárpótlást nyertek; továbbá az állandó téli időjárás e vidék népének fakihordási fuvarozással igen jó keresetet biztosított és mindezek ujból normális közgazdasági viszonyokat teremtettek.

Tultermés egyedül a szénában volt, ami ez idő szerint csak igen alacsony árak mellett értékesíthető.

A Marosmenti községek a székely körvasut megnyitásának első évében kihasználhatták egy uj kereseti forrás által ezen intézmény áldásos voltát; ugyanis országos *jégghiány* miatt e vidék bő jégmennyisége a vállalkozókat és fuvarosokat nem remélt nagy nyereséghez és keresethez juttatta a múlt évben.

Speciel a városra nézve még mindig fennáll az a hátrányos körülmény, hogy a potahivatal a központtól igen távol esik és hogy fokozottan emelkedett nagy for-

galma dacára még mindig postamester által kezeltetik, dacára annak, hogy a Kamara e közérdeket pártfogolva a legalkalmasabb időben állást foglalt az állami postahivatal mellett és e kérés a kormány által még se lett méltányolva a kereskedelem érzékeny hátrányára.

A Kézdivásárhelyi Kereskedők és Kereskedő Ifjak Társulata a volt „Kézdivásárhelyi Kereskedő-ipar Társulat” és a „Kézdivásárhelyi Kereskedő Ifjak Társulata” egyesüléséből alakult 1909. október hó 17-én. Alapszabályai láttatkozás végett a kereskedelmi Miniszter Úr Önagyméltósága előtt vannak.

A társulatnak — az alapszabályokban is kifejezésre juttatott főcélja : a kereskedelem előmozdítása és a kereskedelmi szaknevelés. A kereskedelmi ismeretek terjesztését szakszerű felolvasások tartásával ; a kereskedő ifjak helyes, célirányos nevelését, kereskedő tanonc iskola és a továbbképzést, kereskedelmi tanfolyam felállításával kívánja elérni. „A kereskedő tanonc-iskolát, annak egyelőre I. és II. osztályát társulatunk *saját költségén* föl is állította ; a miniszteri engedélyt arra megnyervén, a tanítás 1910. szeptember 1-én kezdetét vehette. A tovább képző tanfolyam — miután az engedély kieszközlésével társulatunk megkésélt — az 1910—11. tanévben magánjellegű s csak a fontosabb szaktantárgyak tanítására terjed. A kereskedő tanonc-iskola mind a három osztálynak fenntartására társulatunk állami segélyért fog folyamodni.

A hazai kereskedelem előmozdításának főtényezői : a kereskedelmi felsőbb szaknevelés, jó országutak (kocsiutak) és vasutak építése lévén — a tapasztalatokból merítve, társulatunk nagyon kíváncsnak tartaná :

1) Kézdivásárhelyen egy állami, vagy államilag segélyezett *felsőbb kereskedelmi tanintézetnek* a mielőbb felállítását, annyival is inkább, — miután a marosvásárhelyi

felsőbb kereskedelmi iskolától eltekintve, — ily tanintézet az egész Székelyföldön nincsen. *Társulatunk erre a célra gyűjtött, circa 34000 korona vagyonának évi kamat-hozadékát szívesen följánlja.*

2) Az Ágostonfalva—Kézdivásárhely—Bereczk—sósmezői *vasut-vonal* kiépítését, hogy ezáltal Ojtozon át Romániával újabb, oly összeköttetést nyerhessünk, mely a kelettel való kereskedelmet — a Fekete tengeren át — hazánk előnyére biztosítaná s tekintve az egyenes irányt: az ut rövidebbé tételével a forgalmat nagyban emelné, mely körülmény nemcsak vármegyénknek, hanem az egész országnak nagyértékű közgazdasági előnyt biztosítana.

3) A Brassó—háromszéki helyiérdekű vasut vonal átvételét az állam által, hogy ezáltal a mai magas szállítási-díjtételek mérsékeltesse.

4) Végül kívánatos volna még a Székelyföldi honi ipar-ágak fejlesztése is — nagyobb állami támogatás mellett, — hogy ezáltal a nép keresetforráshoz jusson s a kivándorlás — mely hovatovább nagyobb mérveket ölt — ily módon a lehető legminimálisabbra redukáltassék.

Az új ipartörvény revízióját és életbeléptetését valamennyi ipari és kereskedelmi testület sürgeti.

3. Munkásbiztosító pénztárak.

A marosvásárhelyi pénztárnak 9022 tagja volt. Az év folyamán 19007 esetben nyújtott segélyt. Bevétele kitett 214.275 kor. 85 fillért, kiadása ezzel szemben a gyógykezelésekre és segélyekre 171.807 kor. 10 fillér s az adminisztráció költségekre 32.686 kor 91 fillér volt.

A székelyudvarhelyi pénztárnak 3200 tagja volt. Segélyt 10.851 esetben nyújtott. Bevétele 32.000 korona,

hátráléka 9521 korona. Segélyekre kiadott 24.500 koronát és az adminisztráció költségeire 10.200 koronát.

Sepsiszentgyörgy és Csíkszereda nem küldöttek jelentéseket, ami annál kevésbbé érthető, mert az új intézmény iránt fennálló sérelem szükségessé teszi, hogy magok az intézetek ne csak a száraz számbeli adatokat, hanem tapasztalataikat is minden esetben közöljék a kamarával.

A magunk részéről ezuttal is fenntartjuk, hogy az *érdekelt iparos közönség elégedetlen a munkásbiztosító intézménnyel s az erre vonatkozó törvény revízióját sürgeti.*

4. Ipari szakoktatás.

A *marosvásárhelyi állami iparszakiskolába* beiratkozott az 1909—1910. iskolai évre 107 rendes tanuló és pedig a faipari szakra 27, a fémiparra 80. *Tanfolyamok* tartattak részben az iskolában, részben a székelyföldi technológiai iparmuzeumban :

1909. okt. 15-től 1910. febr. 15-ig dynamogépkezelői tanfolyam 27 hallgatóval,

okt. 15-től nov. 30-ig kazánkezelők tanfolyama 26 hallgatóval,

1910. január 1-től március 31-ig lokomobil- és cséplőgépkezelők tanfolyama 24 hallgatóval,

február 15-től április 15-ig gázmotorkezelői tanfolyam 36 hallgatóval,

február 3-tól március 31-ig cipészipari tanfolyam 27 hallgatóval.

Továbbképző tanfolyamok tartattak :

1909. november 10-től 1910. február 15-ig lakatos- és kovácssegédek tanfolyama 18 hallgatóval,

1909. nov. 10-től 1910. március 1-ig mázoló segédek tanfolyama 14 hallgatóval,

1909. nov. 1-től 1910. január 31-ig asztalos segédek tanfolyama 34 hallgatóval,

1909. nov. 1-től 1910. február 15-ig nyomdász segédek tanfolyama 19 hallgatóval,

1909. november 5 től 1910. február 28-ig építő iparossegédek tanfolyama 16 hallgatóval.

Ebből láthatólag az érdeklődés az intézet iránt és a haladási vágy az ifjabb iparos nemzedékben megvan. S amikor ezt örömmel konstatáljuk, arra *kérjük Nagyméltóságodat, hogy ezeket a gyakorlati tanfolyamokat továbbra is fenntartani és fejleszteni kegyeskedjék.* Mert mi minden ipari törekvésnek és az iparfejlesztési politikának alapját, az ipari szakműveltség és az iparosok öntudatának emelésében látjuk.

A székhelyudvarhelyi állami kő- és agyagipari szakiskolát az 1909—1910. tanévben 13 tanuló végezte, kik valamennyien jó alkalmazást mestereknél, az igazgatóság közvetítése folytán, nyertek. Volt azok közül 8 köiparos és 5 agyagiparos.

Ezen végzett, valamint az ezelőtti években végzett növendékek az életben igen jól érvényesültek, ami onnan is látható, hogy évközben is gyakran a mesterek az iskolát megkeresik, végzett növendékeket keresve segédül. Van a végzett növendékek közül alkalmazásban művezető nagyobb telepeken, önállók is vannak s végül mint segédek működnek. Az iparfejlesztés tekintetében az iskola hatása, főleg az agyagipari szakban nagyon is észlelhető, nemcsak a városban, de a környéken is a fazekas munkákon. Az iskolát a fazekasok, úgy a kőfaragók is gyakran szakkérdésekben felkeresik. Az e tanévben beiratkozott tanulók száma 58 volt.

Voltak még az iskolában a lefolyt 1909—1910. tanévben *tanfolyamok* is szervezve, többek között volt: Dávid

A. Mózes-féle alapítvány kamataiból rendezett tanfolyam, elemi és középiskolai tanulók részére, amelyen a mintázás és szabadkézi rajz oktatásban összesen 237 tanuló vett részt. Továbbá az alsó foku iparos tanoncok közül szabadkézi rajzra beiratkozott 99 inas.

Volt még megyebeli 12 köfaragó káziiparos is, egy hathetes tanfolyamon.

A *marosvásárhelyi* reform. polg. leányiskolával kapcsolatos áll. segélyezett *nőipariskolába* az 1909—1910-ik tanévben beiratkozott 9 növendék. Az ipariskola 2 éves tanfolyamból áll. Be van vezetve a fehérnemű varrás és himzés különféle fajtái, azonkívül a fehérnemű szabás, rajzolás és festés gyakorlati szempontból. A növendékek úgy a fehérnemű varrást, szabást, valamint a himzésnek különféle fajtait annyira elsajátítják, hogy abban kellő tudatossággal dolgoznak. A végzett növendékek annyiban gyakorolnak hatást a helyi iparra, hogy otthon a család részére szükséges fehérneműeket és himzéseket maguk készítik, tehát nem vásárolják. Megjegyezni kívánjuk, hogy bár kis mértékben, de az iskola megrendelésre is dolgozik. Az 1909—1910. tanévben a tanítás szept. 7-én kezdődött, a tanév bezárása jun. 19-én történt.

A testület 5 tagból áll, változás nem történt. Az 1909—1910. tanév végén az ipariskola növendékei által készített munkákból igen szép és hasznos kiállítást rendezett, amelyen különféle fehérneműből 310 drb, mühimzésből 40 drb, festés 16 drb, különféle diszmunka 25 drb, összesen 391 drb munka állítatott ki, melyet igen nagyszámu közönség tekintett meg. Évvégén néhány ipariskolai növendék részt vett a polg. leányiskola székelyföldi tanulmányuti kirándulásán.

A *Háromszékvármegyei háziipart és ipari oktatást fejlesztő Székelyegyesület* 1910. évről a következőkben tesz jelentést :

„Az egyesületnek 1910. évben 52 alapító, 28 évdijas tagja volt. Az egyesület választmánya 30, intézőbizottsága 11, és számvizsgáló bizottsága 5 tagból állott. Ezen bizottságok vezették az egylet ügyeit, 1 választmányi, 8 intézőbizottsági és 1 számvizsgáló bizottsági gyűlésen.

Az egyesület legfőbb tevékenységét a sepsiszentgyörgyi *nőipariskola* fenntartása, vezetése képezte. A nőipariskolában az 1909—910. tanév 1909. szeptember 6-án kezdődött és 1910. június 3-án végződött.

Az iskolában 63 tanuló tanulta a fehérvarrás-, hímzés- és felsőruhavarrás körébe tartozó női munkákat. Ebben az évben is felkeresték az intézetet az idegen ajku tanulók. Így 10 szász és 4 oláh tanuló jelentkezett.

Állami ösztöndíjat 200—200 K. nyert 5 székely leány, a háromszéki takarékpénztár alapította alapítvány $\frac{1}{10}$ -át 160 koronát élvezte 1 tanuló.

Évi eredmény: 27 jeles, 19 jó, 4 elégséges, 3 elégtelen. A jótanulóknak 104 K jutalomdíj osztatott ki. A végzett tanulók nagy részben a családban hasznosítják szerzett ismeretüket.

A nyárádszeredai műfaragó tanfolyam, mely az ottani elemi iskola elemi iskolával áll kapcsolatban, az eszközök elégtelensége miatt változatlanul csekély eredményt mutat föl. Az elemi iskola nagyobb növendékei 88 db faipari tárgyat készítettek, minek eladási értéke 46 kor. 58 fillér. A tanulók iskola végeztével a megkezdett tanulást a munkaeszközök hiánya miatt tovább nem folytatják. Az iskola vezetőségének az a javaslata, hogy a tehetségesebb növendékeknek az iskolából kilépéskor néhány db. szerszám volna adandó, hogy az ipari gyakorlatot otthon is fejleszthessék.

5. Kereskedelmi szakoktatás.

A marosvásárhelyi kettős felsőkereskedelmi iskola fejlődését a bevezetésben méltattuk. A haladás jeléül említjük meg azt is, hogy állandó épületének emeléséhez a tárgyalt évben hozzákezdettek. Ideiglenesen a polgári fiu iskolában volt a népes intézet összeszorítva.

6. Székely inaselhelyezés.

Az egész országban általános és állandó az inashiány. Erről legközvetlenebb tudomása ennek a kamarának van, melyhez az ország minden részéből naponként érkeznek székely inast kérő megkeresések. Minthogy azonban a feléledő székely ipar sem nélkülözheti a székely fiukat, a kamara elsősorban az itthon való kötelezettségnek tesz eleget s csak a fölösleget helyezi ki olyan mesterségekre, amelyek nálunk vagy még hiányzanak, vagy fejletlenek.

Az inashiány kérdése aktuálissá teszi, hogy a már tizenöt éves akció kezdetéről, fejlődéséről és szervezetéről történelmi feljegyzést tegyünk azért is, mert az uttörő munka okulást, esetleg példát is adhat hasonló ügyek iránt érdeklődő és abban megoldást kereső más intézményeknek.

A kamara tapasztalata szerint nem a gyárosokon és iparosokon mulik a munkásnevelés fogyatékkossága, hanem a nép konzervativizmusán, a társadalom előítéletén és az ipari foglalkozások iránt nyilvánuló általános idegenkedésen. Elsőnek ezekkel kell megküzdeniök mindazoknak, akik ebben a munkában sikert akarnak elérni. Az ország más előhaladottabb vidékein talán könnyebben győzedelmeskedtek ezen a felfogáson, a gazdasági csapások által sujtott Székelyföldön azonban a megindításkor

szinte lehetetlen volt lelket verni az elcsüggedt és az ipart reménytelen pályának tekintő népbe.

A román vámháboru megbénított itt minden ipari életet s azok az iparosok is, akiknek annyi módjuk sem volt, hogy Romániába átköltözhessenek, igyekeztek szabadulni a mesterségüktől. És mégis kezdeni kellett valamit, mert a tőlünk kivonuló iparosság és ipari munkás-ság helyét idegen ajku népesség kezdte elfoglalni s a székelység teljes gazdasági csődje már előre vetette árnyékát. Nagy szerencsénk volt, hogy Baross Gábor a székely munkások elhelyezésével már megkezdette a mentés munkáját és Lukács Béla a tanoncelhelyezés rendszeresítésével megvetette alapját a mai akciónak.

Csekély állami támogatással megkezdettük idelent a nagy munkát, azzal az elhatározással, hogy a vállalkozásnak törik-szakad, sikerülnie kell. És sikerült is. Okultunk a tót gyermekeknek nagy hü-hóval a magyar alföldre megkezdett áttelepítésének sikertelenségén és mi csendben, de számítással kezdtünk meg munkánkat. Nem intézményekre s nem közismert tényezőkre támaszkodtunk, hanem *embereket* kerestünk és emberekre találtunk, akik megértettek bennünket és egész vonalon önkéntesen akciónk munkásaivá szegődtek. A falukban számos tanitót és papot ihletett meg a vállalkozás komoly szüksége és célja s ezek, a hová szavuk elért, lelket adtak a dolognak. Saját egyéni jótállásukkal fedezték a kamarának kiadott inasgyerekek biztonságát. A városokban, hová a gyerekeket kihelyeztük, szintén kamarai megbízottakat állítottunk, akik a műhelyeket kiválasztották, a gyerekeket elhelyezték s tanonckodásuk ideje alatt gyakorolták reájuk a szülői jogot és felügyeletet. Ezek a szervek, melyek mondanunk sem kell, ingyen dolgoztak és dolgoznak, mindkét helyen hamarosan népszerűvé tették az akciót.

Megemlítjük itt, hogy ebben a szervezetben a Székelyföldön kívül nem kisebb emberek, mint Budapesten Borszéký Soma nyug. miniszteri osztálytanácsos, Brassóban néhai Koós Ferenc kir. tanácsos, Nagyszebenben Zágóni Gábor kir. közjegyző, Debrecenben Székely Ferenc felmérési felügyelő, Győrben Rónai Arthur gyári mérnök stb. jártak és járnak el a székely inasok aprólékos, mindennapi ügyeinek intézésében is. Az így előkészített szervezkedés útján közelebb jöttek egymáshoz a székely faluk és az iparos városok, a székely szülők és a városi mesterek és közöttük bensőbb kapcsolat alakult és fejlődött ki, ami az akció élén álló kamara sikerét eleve biztosítja.

„Minden kis csöppje drága gyöngyöt ér“ költői mondást szem előtt tartván, a kamara gondoskodása kiterjedt arra is, hogy a székely gyermekek bizonytalan pályákra ne hányódjanak ki a világba, hanem hajlamaiknak, fizikai és értelmi képességüknek megfelelő mesterségekbe jussanak, amelyekben átmeneti nehézség nélkül mindjárt megragadhatnak. Ezért rendszeresítette a Székelyföldön az évi ugynevezett „Tanoncsorozó napok“-at. Ma minden járási kerületnek van egy sorozó napja: kezdődik például Marosvásárhelyen július 1-én és végződik az öt vármegyén keresztül (Brassó megye csángó népe is ide van véve) július 16-án. A nép ezt tudja és tanoncsorba kerülő gyermekeit elhozza a kerület sorozó napjaira. Ezeken a sorozásnkon jelen van a közigazgatás, a helyi Székely Társaság, a kereskedők és iparosok és a kamara képviselő, valamint a főispán által kirendelt megyei vagy járási orvos. Átnézzük a gyermekek iskolai bizonyítványait, azután az orvos sorra vizsgálja őket és megmondja, ki erősebb, ki gyöngébb mesterségre alkalmas. Ekkor kezdődik a szülőkkel való megtanácskozás a pályaválasztás ránt. A szülő abból a kevés mesterségből választ, amit

ő falujában ismer. Mi tájékoztatjuk az iránt, hogy egyfelől a helyi szükségnek mely mesterségek felelnek meg leginkább, másfelől, hogy országos iparfejlődési szempontból, mely mesterségek azok, amelyek a gyermek jövőjét inkább biztosítják. És az okos szó győz. A helyi iparosok és kereskedők magukhoz vesznek a jelenlevő gyermekekből amennyit tudnak s a szülőkkel nyomban egyezsége lépnek. A többit elosztja a kamara az ő külső szervei között, melyek a hozzájuk adott gyermekcsoportokat hamarosan elhelyezik.

Szeptember elején, tehát iskolai év kezdete előtt foglalják el a gyermekek helyeiket és négy heti próbaidő után szegődtetnek. E rendszer mellett az elhelyezés folyik zökkenés nélkül évről-évre s eredményeképpen ma már konstatálhatjuk, hogy az iparilag legelmaradottabb vidékeken ujult élet kezd derengeni. Az a háromezer székely fiu, kiknek zömét a kamara a falukból toborozta, hatást gyakorol a közvéleményre. A nép az ipari pályát kezdi megbecsülni s abban való érvényesülését az egészséges helyi példák után önként is keresi. A társadalom sem fázik annyira a mesterségektől, mint a kezdetkor s a „székely mentők“ és „cselédszerzők“ által végzett munkát elégtétel gyanánt is több tisztelettel nézi.

Ezidőszerint a kamara által elhelyezett fiuk növekedő százalékát a gimnáziumi és polgári iskolai osztályokat végzett fiuk teszik ki, köztük intelligens családok gyermekei is.

Ha vannak eredményei ennek az akciónak, akkor legelső helyen áll az az eredmény, hogy az izolált és elmaradott vidéken az ipari pálya iránt közérdeklődést sikerült teremteni. Hogyha a háziparhoz érő és abban még ma kedvel foglalkozó felnőtt népesség ezrei is hasonló utánjárással kezelés alá vétetnének, akkor a Székelyföld pro-

duktív termelésének átalakulása is mihamar megkezdődnék s a még fennálló székely bajok jó részt orvosoltatnának.

Ebben a tizenöt éves munkásságban talán példát adtunk a tekintetben is, hogy az *iparfejlesztést alul, a fundamentumban kell kezdeni, mert csak így lehet teljes és szilárd a ma még csak tervekben fekvő nagy alkotás.*

Részünkről nem tartjuk mindezek mellett sem befejezettnek az ügyet. A székely fiuk szívóssága és továbbhaladásra törekvése örvendetes megnyilvánulásként jelentkezvén, úgy érezzük, hogy ezt a készséget méltányolni is kellene. Mert ezzel az elemmel nemcsak kifejleszteni, hanem a szomszédos fajok hasonló törekvéseivel szemben versenyképessé is sikerül tenni a székely ipart. Az eszközök azonban a fontos cél elérésére fogyatékosak. Például ha nekünk módunkban állana több székely ifjút továbbképzés végett külföldön is utaztatni, akkor egy újabb tizenöt év leforgása alatt teljesebb eredményt érhetnénk el. Most is mennek ki szép számmal székely iparos segédek, de ezek boldogulását megnehezíti az anyagi gond. Amíg a maga erején kiutazó ifju a megfelelő gyárba, műhelybe, vagy ipari szakiskolába felküzdheti magát, sokat kell nélkülözzön, vagy a nem neki való munkán kell vegetáljon. Nem is sikerül mindenkinek célját támogatás híján elérnie.

Ezt a szükségét feltártuk tavaly Nagyméltóságod hivatali elődjének és kértük, hogy kivételesen, a kézenfekvő eredmények honorálásaképpen évenként *tíz székely iparos ifjunak külföldi tanulmányi segélyt engedélyezni kegyeskedjék.*

Egy másik helyi szükség: a legérdemesebb székely iparos ifjoknak a letelepítése volna. *Tíz állami mintaműhelynek időközönként engedélyezésével ez a kérdés részben megoldható lett volna, de ez a tíz műhely nem minden évben engedélyezettett eddig sem.* Miután az iparfejlesztésre

is kiterjesztett takarékoskodás folytán ebben is megszorítások következhetnek, idejében *kérjük Nagyméltóságodat, hogy a nekünk sokat jelentő és a helyi gyakorlati iparfejlést kiegészítő kormányintézkedést fentartani és minden esztendőben való végrehajtását rendszeresíteni kegyeskedjék.*

7. Tanoncoktatás.

A kamara kitartó agitációja folytán a tanonccanyag jelentékenyen megjavult, amennyiben jobb családok jobban iskolázott gyermekei is fokozódó nagyobb számban mennek iparra. A mesterek is kezdenek megbarátkozni az iskolával és ma már ritkábban hangzik panasz a kötelező iskoláztatás ellen. Az iparos tanoncok önképzésére Marosvásárhelyt *tanoncotthont* létesítettek. *Szentgyörgyi Dénes* tanító lelkes fáradozása folytán ez az intézmény immár szép missiót teljesít. A téli időszak vasárnap délutánjait a tanoncok szép számban együtt töltik. Énekelnek, szavalnak és önálló dolgozatokat olvasnak föl. Minden egyes összejövétel alkalmával egy-egy tenkintélyesebb iparbarát is előadást tart a gyermekeknek. Az otthonnak könyvtára is van, mit a tanoncok sűrűn vesznek igénybe.

Tanoncinternátust létesített ugyancsak Marosvásárhelyt *Tóthfalusi József* ev. ref. lelkész. A megfelelő anyagi eszközök híján még csak szűk keretben él, de kifejlődését biztosítja a nagyobbodó helyi ipar tanoncnevelési szükséglete. Érdeme az alkotónak, hogy ennek a szükséges szociális intézménynek alapját megvetette, de ne késsen a város, az iparos közönség és az állam segítségével kiemelni abból a szűk keretből, amelyben ma van.

A tanoncinternátus ügyének fontosságát különben a kereskedelemügyi miniszter ur is elismerte azzal, hogy a törvényhatóságokat azok megalkotására hívta föl. Sajnos, hogy úgy a törvényhatóságok, mint a társadalom álta-

lában nem mindenütt birnak érzékkel ilyen ügyek iránt s hogy különösen az inas-ügyet még mindig igen alárendelt dolognak tekintik. *Idő kell, amig ez a kérdés a közvéleményben megérlelődik. Addig véleményünk szerint az államnak kellene segítségre jönnie, hogy felszinen maradjon s a példa itt-ott helyi tényezőket is cselekvésre hívjon.*

8. Bányaipar.

A márványbányászat nem halad a várakozásnak megfelelő eredménnyel. Két oka van ennek: a tőkehiány és a munkáshiány. Erről ad számot a Vaslábi Első Székely Márványbánya és Mészipar Részvénytársaság is a következő jelentésében:

„Amit a természet adhatott, azt tele kézzel szórta s talán épen a vaslábi márványtengerben összpontosította jótékony áldását. A vaslábi márvány, mely szépségére páratlan, időállására felülmulja az összes márványokat, hivatva volna a többi magyar márványokkal együtt kiszorítani a külföldi termékeket.

A márványipar, általában a közipar ma még idegen terület a székely ember előtt s ami munkás anyag kikerült, azt mind a szakiskolák nevelték s ha bizonyos hányada meg is felel a szükségletnek-, nagyobb része erősebb munkára nem alkalmazható, nagy igényű, a másik része pedig ha kikerülhet a székelyföldről soha vissza nem jön. Így a közipar, a bányászat s az ezekkel rokon ágak az olasz, cseh és német munkásokkal vannak telítve.

Aki megfigyelte a székelyföld népességét az láthatja, hogy az utolsó 10 esztendő alatt valósággal tele tarkítódott az idegen munkásokkal s ezeknek nagy számát a közsakmában dolgozók teszik.

Rt.-unk a bányafeltárás, kőtaragás és mészégetésben kíván eredményeket elérni s épen ezért Tanonc Otthoná-

ban olyan munkásokat akar nevelni inas sorból, akik a bányafeltárás, kőfaragás és mészipar minden fázisában teljes és főkéletes jártassággal bírnak, hogy aki így magyar szellemben, hazájának és a munka szeretetének szellemében felnőtt, az bárhová is vigye a kenyér kereset, — ott mint képzett, lelkiismeretes munkás töltsé be helyét.

Azonban, hogy egy ilyen iparvállalat a beléje helyezett követelményeknek megfeleljen, oda nemcsak a magán-tőke befektetés, de az állami támogatás is szükséges. Egy bánya vállalat alaptőkéjének befektetése után még rendszerint csak ott van, odáig jut, hogy feltárást végezhet s a tulajdonképeni munka csak azután kezdődik, azután kezdődik az a munka, amely a befektetést megtéríteni van hivatva.

Sajnos, még ott tartunk, hogy ipari részvénytársaság alapítására alig lehet tőkét összehozni, mert pénzt mindenki szívesebben fekteti pénzintézeti részvényekbe, ahol minden rizikó nélkül megkapja a busás osztalékot.

Ha az állam gépsegélyvel s mint legutóbb maga a kereskedelmi minister irta pénzsegélyvel is siet az iparvállalatok támogatására, akkor a tőke bizalma kezd gyökeret verni s így komolyan remélhető a fellendülés.

A székelyföld iparát talán még a kilátásba helyezett korlátokon túl is segíyezni kellene, mert hiszen ma a székelyföld s különösen annak határszéli része teljesen nélkülözi a nagy ipart.

A máv. ne rideg üzleti szempontok által vezéreltetve vonuljon el az iparvállalatok mellett, hanem nyújtson módot, hogy az ipartermékek a szállítás lehetőségétől ne legyenek elzárva, ha ezt a máv, saját üzletkörében nem teheti, úgy a kereskedelmi kormánynak tegyen proposíciókat.

Rt.-unk ötödször kér egy rakodó csonka vágányt s bár a keresztül vitel alig kerül megterheltetésbe, a lehető legkicsinyesebb indokok mellett utasítottunk el s bár a máv. vonal 50—80 méter távolságra fekszik a bánya teleptől, a rakodó csonka vágány kiépítése elé nehézségeket gördítenek.

A telep, egy hegyoldalon 4 kilométernyire van a vasuti állomástól s ha mész anyaggal rakodni akarunk, kedvezőtlen időben azt nem tehetjük, már pedig a megrendelő nem tekint az idő milyenségére.

A márvány tömböknek beszállítása ha nem határos a lehetétlenséggel, mindenesetre oly nehézségeket jelent, (mezei uton tömböt szállítani lehetetlen) hogy annak leküzdésére üzleti szempontból gondolni alig lehet.

Három-négyszáz vasuti kocsik kiszállítása oly nehézséget jelent, mely az iparvállalat jövődjét kockáztatja, de viszont a máv.-nak jelent annyit, hogy azért némi áldozatot sürgetni a maga részéről is — kívánatos.

A kamara részéről is kívánatosnak tartjuk és Nagyméltóságod jóindulatába ajánljuk a rakodó állomás létesítését és a kőiparban munkásnevelő otthon létesítését. Az a nagy kincs, mit most a föld méhe rejt magában, megérdemli, hogy a kormány ily nélkülözhetetlen alkotások létesítésével a kezdet nehézségeit enyhítse, mert ha egy helyen megindulhat a hasznos is adó termelés, akkor Csikvármegye nagyobb területére is kifog terjedni.

A parajdi sóbánya forgalma a megelőző évhez viszonyítva nem emelkedett. Termelt:

82157 q. tiszta alaksót és

91837 q. vegyes alak és darabsót. Munkás létszáma a következő volt: Állandó sóvágó 70, állandó sószállító 17, állandó kézműves 4, ideiglenes munkás, napszámos 60, összesen: 160. Állandó sóvágó átlagos bérkeresete 8 órai munkaszak alatt 3 K. 19 f. volt.

Sóforgalma az előző évi keretben mozgott és a múlt évi eladással szemben az étsónál 634 q. növekedés a marhasónál 35009 apadás mutatkozott. Az őrlést, marhasó gyártást, valamint a sókereskedők részére való só eladást, a Magyar Bank és Kereskedelmi Részvény Társaság, mint a sójövédék vezérügynöksége végeztette, az itteni sóörlő telepén. Eladott 68217 q. tiszta alakot 17600 q. örölt étsót 13575 q. sajtolt marhasót, mely mennyiség értéke, a tiszta sót az erdélyi részek kedvezményes árában (q. — 13.70 K.) számítva. Tiszta alak és örölt sónál 1165829 K. Marhasónál 7 K. 60 f. árral 720936 K. Összesen: 1.886.765 korona. A jelzett sómennyiségből a m. kir. sóhivataloknak délmagyarországba és pár horvátországi sóhivatalnak elszállítottak: tiszta alak és örölt sót 43000 q. örölt és sajtolt marhasót 24600 q. összesen: 67600 q. Ugy az üzem, mint a forgalom lebonyolítása akadálytalanul ment; munkás személyzetünket baleset nem érte. A lefolyt évben az Erzsébet telepen 20.000 korona költséggel új intézkedő irodákat, munkásváró termet, örszobát, továbbá új kovácsműhelyt és altiszti lakást építettünk.“

A marhasógyártásra és sóforgalomra vonatkozólag a Magyar Kereskedelmi részvénytársaságtól kaptuk a következő kimerítő jelentést:

„A sóforgalom képének kialakulására az elmúlt esztendőben némi nyomást gyakorolt az 1910. év január hó 1-én életbeléptetett vasuti fuvardíjemelés, mely arra bírta az érdekelteket, hogy még a fuvardíjdrágulás előtt hosszabb időre fedezzék sószükségletüket. Ily módon bizonyos eltolódás állott be a szállítások rendes menetében, mely az 1909. év végén a rendesnél kedvezőbb szállítási forgalomban nyilvánult meg, természetesen az 1910. év első hónapjaiban várt szállítási forgalom rovására. Ennél lényec-

gesebb hátrány állott elő a mult év folyamán Magyarországnak csaknem minden vidékén súlyos mértékben fellépett állatjárványok s különösen a száj- és körömfájás következtében, mert állatállományunk csökkenésével természetesen a táplálási célokra szolgáló *marhasó* fogyasztása is visszaesést mutat. Végül az enyhe téli időjárás is csappantotta a rendes étcélokra szolgáló konyhasó fogyasztását azáltal, hogy az élő állatvágás szűkebb keretekben mozgott.

A felsorolt hátrányos körülmények dacára Parajd sóforgalma az 1910. év folyamán 138,518 métermázsát tett, szemben az 1909. évi 185,941 métermázsával, vagyis az egész eltérés mindössze 2423 mm. volt, ami a forgalomnak $1\frac{1}{2}\%$ -át sem teszi. Ezzel szemben a legutóbbi 6 évben Parajd sóforgalmáról a következő adatok állanak rendelkezésünkre :

1905. évben	38,327 mm.
1906. „	136,556 „
1907. „	177,351 „
1908. „	179,922 „
1909. „	185,941 „
1910. „	183,518 „

vagyis a forgalom emelkedése állandó, és az 1910. évben mutatkozó csekély visszaesés még egyáltalán nem jelent stagnációt, hanem csupán átmeneti jellegűnek tekinthető, kétségtelen lévén, hogy a következő évek adatai teljes mértékben igazolni fogják ama felfogást, mely szerint továbbmenő kedvező eredmények biztosan várhatók a sóüzlet fejlődésétől.

A Kolozsváron mult év nyarán megtartott *mezőgazdasági állat- és gépiállításon* a Magyar Királyi Sójövedék Vezérügynöksége külön önálló kiállításban bemutatta a Parajdon készült marhasóbriketeket, melyek az érdekelt

gazdaközönség körében élénk tetszést keltettek és megalapítható volt, hogy e produktum, melyből egyébként már számottevő kivitelünk is van, kitűnő szolgálatokat tesz állattenyésztésünknek, mert minden tekintetben megfelel a hozzá fűzött várakozásoknak.

Az *iparsó* előállításával és kiszolgáltatásával is megbízott Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaság ebbeli tevékenysége szintén öröndetes eredményekre vezetett az iparsó fogyasztás terjedése szempontjából a kamara kerületében. A rendelkezésünkre álló adatok szerint az iparsó-adminisztráció újjászervézése előtt az 1900. esztendőben kamaránk területén mindössze négy iparos használt üzemében iparsót, míg az 1910. év végéig a Vezérügynökség már 114 iparosnak szerzett díjmentesen iparsó-használati engedélyt és pedig: 11 bélikikészítőnek, 58 bőriparosnak, 24 fagyaltkikészítőnek, 2 vasutnak és iparvágánynak (hóolvasztásra), 3 mesterséges hűtőtelepnek, 4 kelmefestőnek, 3 katonai lovardának, 4 szappanosnak, 1 olajfinomítóknak, 1 üveggyárnak és 1 vegyészeti gyárnak.

Az *erdővidéki bányagyűlet r.-t. Köpeczi barnaszén* bányája eredményesen folytatja üzemét. A szénfogyasztás emelkedőben van és különösen a Botfalvi cukorgyár és a Brassói és vidéki nagy gyárak állandó fogyasztói, de távolabb fekvő vidékeken is nagy mennyiségben veszik ezen olcsó és jó tüzelő anyagot. A MÁV-nak azonban, mely aránytalanul nyomott árban kívánja a szenet, a bányá az utóbbi évben nem szállít.

Elég sajnós a máv. igazgatóságának ezen mostoha elbánása az egyetlen nagyobb szabású szénbányával szemben. Felhívjuk erre Nagyméltóságod figyelmét és kérjük, hogy a köpeczi szenet ezutánra ismét nagyobb mennyiségben vásárolni és a viszonyoknak megfelelő méltányos árt engedélyezni méltóztasson.

9. Vas- és fémipar.

A *szentkeresztbányai vasgyár és hámor tavaly* gazdát cserélt. Az új tulajdonos társaság újabb befektetéseket eszközöl és a termelést bővíteni akarja. *Baróton Dániel és Mike* cég létesített egy kisebb vasgyárat. Egyelőre tüzelőszereket, ekevasakat, váltókékeket és eketaligákat készít. A vállalat felvirágzását a befektetési tőke elégtelensége és a forgótőke hiánya akadályozza.

A *lakatos ipar* helyzete általában változatlan. A körvasút nagyforgalma élénkséget teremtett az útjában eső vidékeken s ez mint minden iparra, erre is kedvezően hatott. E körzeten kívül eső vidékeken azonban küzdelmes élete volt ennek az iparnak is. Nem is tudnak immár orvoslást keresni a gyári termelés által elnyomott kisipar megvédésére. Egyik sepsiszentgyörgyi lakatos a szövetséget és az ipartestület kötelező felállítását javasolja, noha ismert dolog, hogy ez intézmények létrejöttét magok az iparosok akadályozták meg a legtöbb helyen. Az anyag drágasága és legfőképpen a munkások nagy igényei sok anyagi gondot okoznak a kis tőkével, kis forgalom mellett dolgozó kisiparosoknak! Még legjobban azok boldogulnak, akik inasok nevelésére rendezkednek be és maguknak nevelnek munkásokat.

A *puskaműves ipar* ugyyszólván kiveszett. Itt-ott egy-egy nyugalmazott katonai puskaműves végez esetről-esetre javításokat.

A *rézműves ipar* szintén megsemmisült. Csak akik más fémipari szakkal kötötték össze műhelyüket, maradhattak fenn. Marosvásárhelyt a gépjavítási és vízvezeték-szerelési munkálatok mentették meg két régi műhelyt.

A *kovács iparról* nincs mondani valónk. Ezt az ipart is érzékenyen sújtotta a huzamos ideig tartott szarvasmarha zárlat.

A bádogos ipar kezd kiemelkedni régi szűk kereteiből, amióta üzletkörébe más rokonszakmákat is fölvelt s az újabb technikai vívmányok által követelt finomabb fémipari munkákat is előállítja. Az építkezések mellett a vízvezetékek létesítésével fürdőszobák berendezésénél akadt újabb jó munkája. Sérti és elkészeríti a bádogosokat a „drótos tótok” kivételes engedélyének korunkban s a mai ipari viszonyokban nem jogosult kivételes házalási engedélyének fentartása. *Kéri a kamara útján a kereskedelemügyi miniszter urat, hogy ezt az ósdi ellenszenves rendszert, mielőtt az új ipartörvény megalkotásáig eljuttánk, rendeleti uton megszüntetni kegyeskedjék.* Egy csikszeredai bádogos a következő megszívlelésre való dolgokat írja :

„Mint több iskolát végzett ember, aki külföldön is szerzett némi tapasztalatokat, igen hosszan tudnék általában az egész kérdésről nyilatkozni. De azt hiszem ez felesleges, hiszen lényegében is csak oda konkludálna a dolog, hogy a bádogos ipar jelenlegi helyzete nem kielégítő. Szerintem még azzal sem lehetne sokat lendíteni, ha az Állam ingyen gépeket és műszereket adna. A baj forrása nem itt van. Ez csak egyeseket elégitene ki. Szervezéssel egy kalap alá vonni a szakiparosokat ; amely szervezésben a szép és fontos célt képviselő Iparkamara volna a vezető szerepvivő.”

Az órás ipar javításokból él s mert sokan vannak a kismunkákat váró iparosok, e kereset gyöngén megy. Csak azok boldogulnak, akiknek tőkéjük van nyílt üzletet berendezni és a külföldi gyártmányokat nagyobb választékban raktáron tartani. E kereskedés mellett mint mellékfoglalkozás kifizeti magát az órajavítás is.

Az aranyműves iparnak általában szintén csak a javítás ad munkát. Itt-ott s nevezetesen Marosvásárhelyt újabban már önálló szebb munkák kidolgozására is kez-

denek berendezkedni s ez a kezdet oly szép és biztató, hogy e téren is haladást van jogunk remélni.

10. Villamos üzemek, villany világítás.

Marosvásárhely, Gyergyószentmiklós és Székelyudvarhely után *Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda* városok és *Barót* község rendezkedtek be a tárgyalt évben a villanyvilágításra. *Szászrégenben* is megkezdették a Maros folyó hajtóerejének modern technikai munkálatokkal való felfogását, hogy a városnak és vidékének a legolcsóbb villanyáramot szolgáltatthassák. A mű jövő év folyamán fog rendeltetésének átadatni.

Marosvásárhely műszaki igazgatósága a kezelése alatt álló villamostelep múlt évi üzemére vonatkozólag a következőket jelenti:

„Telepünkön az 1910. év folyamán 763000 kilóvattóra termeltetett, melynek hasznosan leadott része átlag 65—70% volt. Fogyasztóink száma 1098 ról 1353-ra szaporodott. Hálózatunkra kapcsolt motorok száma 9-ről 12-re emelkedett, összesen 62 lóerővel. Az ujonan létesített szennyviz átemelő telepen 11 drb elektrómotor 300 lóerőt képvisel, melyek a szükséghez képest tartatnak üzemben. Állandó alkalmazott munkásaink száma 32 volt. Munkásviszonyok az elmúlt évben kielégítők voltak. A vállalat további fejlesztése tekintetében új villamos telep és *gázgyár* létesítése határoztatott el, melyeknek építése a múlt év tavaszán kezdődött és az év végén a telepek üzembe kerültek. A késedelmes szénszállítások az üzemre zavarólag hatottak.”

11. Kő-, agyag-, üveg- és cementipar.

Mindazoknak az iparágaknak, amelyek az építőiparral vannak kapcsolatban, alapja és tere van kerüle-

tünkben. Hogy a *márvány ipar* küzd, annak egyedüli oka a kitermelés nehézsége, illetőleg a termeléshez megkívántató tőkehiány. A *trachitkőtermelés és feldolgozás* azonban, miután ennek bányászata csekély költségbe kerül, fokozódó fejlődésnek indult. Az Olt mentén Málnás és a Maros mentén Gödemesterháza község határában állandó és fokozatosan fejlődő munka folyik, a nagy keresletnek, noha több új vállalat is keletkezett, alig győznek megfelelni. Munkáshiány van.

Nagy fejlődésnek indult a *téglaagyártás is*. Meglevő téglagyáraink a nagy szükségletnek nem bírnak eleget tenni, e miatt az építkezési munkálatokban állandó a fennakadás. Marosvásárhely város tanácsa egy újabb nagyszabású téglagyár alapításán fáradozik, melynek fűtőanyagát már a földgáz fogja szolgáltatni.

A *cserépgyártás* nagy hiányt képez kerületünkben. A háziiparilag készített nagybaconi cserép immár nem elégíti ki a kényesebb igényeket. Ujabban Megyesfalván és Szászrégenben állítanak elő gyári fedélcserépet, ez a termelés azonban a szükségletnek csak csekély százalékát elégíti ki.

A *fazekas ipar* immár kiveszőben van. A városi fazekasok annyira nem tartottak lépést a haladó kor igényeivel, hogy egyes vidékek háziiparossgága tulszárnyalta őket. *Parajdon* ifj. Mezey Ödön *székely kerémiai gyár cég* alatt modern berendezésű agyagipari vállalatot alapított. Ez a vállalat már első megindulásakor kiemelkedett a szokott keretből. Izléses és versenyképes kályhákat és diszedényeket gyárt, amelyek megállják a versenyt.

Közljük a tulajdonosnak a vállalatot ismertető leírását:

„Gyáram berendezése, melyet kerámiai tárgyak, főleg engobe diszedények és cserépkályhák gyártására tervez-

tem, még az egész 1910. év folyamán a kezdet nehézségeivel küzdve, nem nyerhetett teljes befejezést, s így az üzem is csak korlátozott mértékben indulhatott meg, főleg a kísérletezésekre szorítkozva.

Az üzem rendes megindulását főképen azon körülmény akadályozta, hogy a vízerőt, mely a gyár alapításának egyik kiindulás pontját képezte, még nem lehetett igénybe venni, mert a vízjog engedélyezése iránt több mint egy év óta beadott kéresem még ma sem nyert végleges elintéztést, hanem dacára annak, hogy az illetékes első és másodfoku hatóságok lelkiismeretes pontossággal és gyorsasággal engedélyezték a vízjogot, az ügy éppen a harmadik fórumnál, a földmívelésügyi minisztériumban akadt meg, s dacára többszöri személyes közbenjárásomnak, hónapok óta az ügyben semmi sem történik.

Ilyen helyzetben az 1910. év folyamán a nyers anyagok feldolgozása csupán időnként bérbevett motorerővel vagy kézi erővel történt s 15—20 munkást csupán azért foglalkoztattam, hogy nagy befektetésem teljesen parlagon ne heverjen, s azok az érzékeny veszteségek, melyeket a jelzett késedelemből kifolyólag szenvedek, némi kis részben fedezve legyenek.

A készített diszederényeket a budapesti iparművészeti társulat kiállításain, állandó bazárjában, a budapesti Uránia műkereskedésben és a közeli fürdőkön értékesítettem, a kályhák pedig részint itt helyben, részint a környéken nyertek elhelyezést.

Munkásaim nagyobb része parajdi és korondi, de tekintve, hogy az itteniek kellő szakértelemmel nem rendelkeznek, egy pár más vármegyéből valót is alkalmaztam.

Tervem azonban az, hogy amennyiben az üzemet teljes erővel megindíthatom, első sorban korondi munká-

sokat és tanoncokat alkalmazok, kik háziiparszerűleg a fazekassággal már foglalkoznak, s ezen iparághoz kellő érzékkel bírnak. Ezen intentió vezetett engem már a gyár alapításakor is annnyival inkább, mert figyelemmel kísérve azon kezdeményezéseket, melyek ezideig a tek. Iparkamara és a kereskedelmi kormány részéről az agyagiparnak Korond és környékén leendő fejlesztése érdekében történtek, a magam részéről is felkarolandónak tartom ezen iparág továbbfejlesztésének eszméjét úgy üzleti, mint a Székelyföld magasabb érdekei szempontjából.

Ezen törekvésemben természetesen kérnem kell a tek. Iparkamara és a kereskedelmi kormány támogatását is, melyért azonban csupán a gyár teljes berendezése és üzembe helyezése után szándékozom folyamodni, amikor már némi eredményét mutatva fel azon ipari tevékenységnek, melynek a jövőben a Székelyföld egyik legelgyóttabb vidékén egyszerű munkása kívánok lenni, egyzersmint eme tevékenység biztos kereteit is feltárhatom.

A cement ipar fejlődik. A tárgyalt év elején ismét üzembe hozatott Nagyernye községben egy újabb gyári vállalat, mely cementlapokat és cementfedélcserepeket készít nagyobb mértékben.

A hargitai festékgyár 1910-ben nagyobb forgalmat ért el, a többtermelés 5 kocsi rakomány. A berendezés és a forgótőke hiányossága miatt a nyersanyag nem dolgozható fel megfelelő mértékben, emiatt a nagy keresletnek a vállalat nem bír megfelelni.

A borszéki üveggár küzd a kezdet nehézségeivel, de a fejlődése és jövedelmezősége kétséget nem szenvedhet.

A bükszádi üveggár az évet szintén veszteséggel zárta. A vállalat 1910. dec. 15-én „Sepsibükszádi üveggár Szövetkezet”-té alakult át, üzeme generator gázke-

mencével rendeztetik, miáltal a csehországi üvegárakkal is képes lesz minőségre nézve a versenyt felvenni.

12. Bőripar.

A *timár ipar* állapotát, haladásának szükségeit és a fejlesztés módjait *Sztodola József* jelentése kimerítően és tanulságosan tárja föl. A jelentést, timár iparosainknak hozzáférhetővé óhajtván tenni, egész terjedelmében közöljük :

„Amit az előbbi évek pénzügyi krízisei nem voltak képesek kivinni, — mondja Sztodola — t. i. a népszerű rétegei életigényeinek megszorítását, azt elvégezte az utolsó év rossz termése. Hasonlókép, mint más ipari cikkek, úgy a bőrfogyasztás is erős mértékben csökkent. Hozzájárult még a múlt év őszi időszakának száraz időjárása, amely a várt javulást nemcsak hogy meg nem hozta, hanem a bőrüzletet is legkárosabban befolyásolta.

Ezen káros tényezők, amelyekhez a folyton növekedő drágaság párosult, azt eredményezte, hogy hazánk lakossága nemcsak a luxus-cikkek vevésétől tartózkodott, hanem általánosságban a legszükségesebbet sem szerezhetette be.

Az ipari és gazdasági munkaerő aránytalanul magas díjazása nem eredményezte a népnek, ezen pontos fogyasztó osztálynak, magasabb vásárló képességét, mert az élelmi cikkek folyton emelkedő drágulása, teljesen felemésztette az ipari cikkek beszerzésére szánt megtakarításokat.

Pedig a drága munkaerő az ipari vállalkozás jövedelmezőségét teljesen illuzórássá tette és a vállalkozási kedvet egészen megbénította.

A megelőző évből megmaradt nagy készbőr készletek, úgy talp, mint felsőbőrökben annyira befolyásolták

az árak irányzatát, hogy a helyes arányt a nyers-bőrök áraival összehozni teljesen lehetetlenné vált.

A nyersbőrök árai pedig feltartóztathatlanul emelkedő irányzatot követtek, mert Amerika, amelynek senatusa a múlt évben a 15 százalékos behozatali értékvámot megszüntette, állandóan, mint vevő szerepelt Európa piacain.

A nyersbőr beszerzés, amint azt már múlt évi jelentéseimben hangoztattam, mind nagyobb nehézségekbe ütközik.

A nyersbőr vásár oly gyakori és oly erős áringadozásoknak van kitéve, hogy a bőripar már nem képes többé, mint a múlt időkben, biztos alapon calculálni; a bevásárlás mindinkább egy nagy kockázattal járó spekuláció alakját ölti magára.

A helyes calculáció a készáru értékesítésére, a nyersbőrök beszerzési árainak alapján, — lehetetlen, mert az utóbbiak árai, azon idő alatt, amig ipari megmunkálkodás alatt álltak, többszöri változásoknak voltak kitéve.

Az értékesítési esélyek ennek folytán nem e nyers anyagok árától függnék, hanem tisztán attól, hogy milyen gazdasági conjunktura uralkodik azon időben, midőn a készáru eladásra kerül. Igen gyakran megesik, hogy a bőriparosok drágán vásárolt, nyers anyagból készült termékeiket akkor kénytelenek értékesíteni, midőn a készbőrpiaccon visszaeső conjunktura uralkodik.

A bekövetkezett, nagy kockázattal járó súlyos viszonyok magukkal hozták a bőripar teljes átalakulását, vagyis a gyors és chromcserzési eljárások meghonosítását.

A bőriparosok a cserzési és kikészítési eljárásoknak a lehetőség szerinti megrövidítésére törekszenek, hogy az uralkodó conjunktura esélyeihez alkalmazkodhassanak.

A nyersbörpíac nyugtalanságát nagyban előmozdítják a bőraukciókon észlelhető, tisztán spekulációból eredő kinövések.

El nem tagadható másrészt, hogy a nyersbőrök árhullámozásai, azok nemzetközi voltára vezethetők vissza.

Amíg bőriparunk főrészen csakis Ausztriára és hazánkra van utalva és a gyakran kedvezőtlen közgazdasági viszonyainktól függ, — mert hiszen a készbőr kivitel a magas védvámok miatt majdnem lehetetlen, — addig a nyersbőr nem ismer országot és határt, mert ezen nyersanyag általános vámentességgel bir.

A nyersbőr drágulására azon körülmény is bir kihatással, hogy az állattenyésztés egyoldaluvá vált és gazdáink a tejgazdaságra tölsúlyt fektetnek.

A tejtermelésre berendezett gazda nem tenyészthet növendék marhát, mert ez csökkentené a tej termelését, aminek az lett következménye, hogy egész nagy állattenyésztő vidékeken, a tejgazdaság bevezetésével, az állattenyésztéssel felhagytak. A nyersbőr-szükséglet pedig évről-évre emelkedik, mert nemcsak Amerikában, hanem más országokban is hatalmas fejlődésnek indult a bőripar, amely fejlődés pedig abban leli magyarázatát, hogy a készbőr mindenféle használata hihetetlen módon emelkedett.

Érdekes, hogy az amerikai bőrgyárosok nemcsak azért fordulnak Európába nyersbőrszükségletük fedezésére, mivel az amerikai állattenyésztés már nem képes óriás méretű szükségletüket fedezni, hanem az amerikai Paeker-Truszt elhatalmaskodása miatt is.

Nevezett nagy mészáros Trusztnek sikerült az összes amerikai hustermelést és ezzel a bőrtermelést is hatalmába keríteni.

Utolsó időben még a délamerikai hus és bőrtermelőket is sikerült egyesülésükbe belevonni.

Igaz, hogy ezen Truszt a hus értékesítésére fekteti a főszűlyt, de a dolog természetében fekszik, hogy a dél-amerikai nyersbőrök egységes értékesítésével az európai bőrpiacra is káros befolyást fog gyakorolni.

Eddig Délamerika bőranyagának értékesítését Európa bőrpara befolyásolta, jövőben ezen fontos piac is a Paeker Truszt befolyása alá kerül. Ezen hatalmas anyagi eszközökkel rendelkező Truszt Európában közvetlenül szándékozik érvényesűlni és e célból a chikágói milliárdos Swift nagyvágó és nyersbőrértékesítő cég tióktelepet létesített Hamburgban és több nagyobb németországi börgyárral oly egyezményt kötött, melynél a cég Európában jó nyerességgel elhelyezni nem képes, készbőrré kidolgozni köteles.

A leirt eljárás jellemzi az amerikai kereskedelem előrelátását és élelmességét.

A Swift-cég, hamburgi fiókja révén, teljes és megbízható betekintést nyer az európai bőrpar belső viszonyaiba.

Mint ezen, hazai bőrparunkat is érdeklő tapasztalatokat f. évi november hóban végzett németországi tanulmányutam alkalmával szereztem.

Mindezekből kitűnik, hogy bőrparunknak nincs ki látása kedvezőbb viszonyok kialakulására a nyersanyag beszerzése körül, sőt nincs kizárva, hogy tekintettel a husdrágaság folytán beállott állatvágások csökkentésére, a nyersbőrök beszerzése körül, még nagyobb nehézségek keletkeznek. A hazánkba is életbeléptetett bőraukciók épenséggel nem felelnek meg az azokhoz támasztott várakozásnak. Maga az intézmény nem rossz, de el nem tagadható, hogy azon szabálytalanságok, amelyek az utolsó időben az összes európai aukciókon mutatkoztak, éles bírálatot és gáncsot érdemelnek meg. A nyilvános

bőraukció hivatva volna a nyersbőr piac hű képét visszatükrözni; ez pedig tiszta lehetetlenség akkor, midőn egyes spekuláló közvetítők, meghatalmazás nélkül, csak azért, hogy a kezükben levő, nagy mennyiségű nyersbőrkészletek árait emeljék, — az árakat minden ok nélkül fölverik az aukciókon.

Ezen visszaélések ellen csak úgy lehetne védekezni, ha iparosaink is szervezkednének úgy, mint azt a németországi és utánuk a cseh timárok is megtették.

A németbirodalmi „Zentralverein der Deutscher Lederindustrie“ Németország összes jelentékenyebb bőrgyárosaival és timárait tagjai közé számítja.

Ha bőriparunk a bekövetkezett, fölötte súlyos helyzet dacára, helyét megállja, az csak nagy intelligenciájának és szaktudásának köszönhető. Hazánk talp, valamint felsőbőrgyárosai, anyagi áldozatot nem kímélve, gyáraikat technikailag a legtökéletesebben rendezték be, termékeik minőségét pedig annyira javították, hogy a versenyt nemcsak az osztrák, hanem a külföld legelső gyáraival is felvehetik. A chromcserzést is annyira felkarolták, hogy a chromos marha-boxbőrökkel a külföldi behozatalt hazánkból sikerrel kiszorítják.

A kistimár ipar is, mely 10 év előtt, azaz működésének kezdetén, a régi, elavult termelési formákhoz görcsösen ragaszkodott és emiatt versenyképességét veszítvén, a tönk szélére jutott, a mostoha viszonyok dacára, anyagilag megizmosodott.

Timáraink belátván tévedésüket, a célirányos állami támogatás segélyével oly eszközök birtokába jutottak, amelyekkel versenyképességüket emelhették és termékeik minőségét javíthatták.

Főleg a szövetkezeti, a Reifeisen forma szerinti szervezkedésük szépen halad előre.

Az elmúlt évben Debreczenben és Szászrégenben nagyobb szabású timárközműhelyek létesültek. Jellemző kistimár iparosaink megváltozott modern világfelfogására, hogy fiaikat timárszakiskolába küldik és hogy számos chrombörccserzést folytató műhely keletkezett.

Utolsó németországi tanulmányutam alkalmával, kisiparosaink jövő fejlesztését illetőleg azon megdönthetetlen meggyőződésre jutottam, hogy az hazánkban az állam hathatós támogatása mellett, különösen a közműveltség emelésétől függ. Az iparos középosztályra, mint a gazdag és a szegény népréteg közötti összekötő kapocsra, nagy szükségünk van.

Az iparos középosztály hivatva van idővel a magyar nagyipart is megteremteni. De vajjon elegendő-e azon néprétegek általános műveltsége, amelyekből a tanoncok vagyis a jövő iparos nemzedék kikerül?

Sajnos, hogy ezen kérdésre nemmel kell felelnünk. Csak akkor, midőn népünk általános műveltsége a nyugati népek műveltségét éri el, kézműiparunk is progresszív irányban föllendül és a társadalomban azon pozíciót tölt be, amelyre hivatva van.

Az általános műveltség emelésével a szakoktatás további kiépítése kell hogy járjon. Csakhogy a szakiskolákban, az időleges mester és segéd tanfolyamok csak akkor lesznek célnak megfelelők, csak akkor fognak az egyes iparágak áldására válni, ha kereskedelmi kormányunk intenciójának megfelelőleg, az elméleti oktatás mellett, a fősulyt a gyakorlatira fektetik.

Ezen iparoktatási irány azonban, minél több gyakorló tanműhelynek létesítését föltételezi. A gyakorló tanműhelyek intelligens iparosok vezetése alatt állhatnának.

A tanonciskolák oly irányu reformálása, hogy a tanoncok, egyes szakmák szerint, a helybeli intelligens

iparosoktól szakszerű oktatásban részesüljenek, szintén nélkülözhetetlen.

Fenti fejtegetéseim eltérnek ugyan a tárgytól, de csak annyiban, amennyiben általánosságban, kisiparunk kívánatos jövő fejlesztéséről szólnak, de a timáriparra teljes mértékben vonatkoznak.

Azon sérelmek felsorolásánál, amelyek timáriparunk fejlődését károsan befolyásolják, ismételtsbe kell esnem, mert azokat minden évben újból kell hangoztatnom.

A mézsáros ipartestületek még mindig nem használnak oly bőrteljesítőket, amelyekkel vakmetszések nem fordulhatnak elő.

Az ökörlégy szurásai ellen állattenyésztőink nem védik állataikat; pedig ezen légy által okozott kár a bőranyagán — milliókra rug.

Kátránnyal könnyen meg lehet védeni az állat hátát a légy szurásai ellen.

A közrendészeti és köztisztasági szabályok tulszigoru végrehajtása és az 1884. évi XVII. t.-c. intézkedésének helytelen magyarázata miatt, a timáripar fejlesztése sok helyütt, lehetetlenné vált.

Végre nem hagyhatom említés nélkül azon káros befolyást, amit a készbőrök minőségére a cserző-zsirozó és egyéb segédanyagoknak, oly gyakran előforduló silány volta, a kistimároknak okoz. Pedig timáraink könnyen védekezhetnének az őket érzékenyen károsító, rossz minőségű segédanyagok ellen, mert a magyar bőrkisérleti intézetben *Budapesten, egy oly vegyi laboratorium áll rendelkezésükre, amelyben az összes anyagok csekély díj fizetése mellett vegyileg megvizsgáltatnak.*

Kerületünkben a Sztodola által is említett százszécseni közös timárműhely megalakult s a berendezési munkálatokat folyamatba tette. Ez a székeludvarhelyi után a

második nagyobb timár közös műhely. A timáriparnak általában a száj és körömfájás miatt előállott nagy nyersanyaghiány károsodást okozott.

13. *Faipar.*

A *fűrészelt áruk* gyártásában az 1907 évi pénzkrízis nyomán előállott pangás a viszonyok jobbra fordultával megszűnt. Sőt a székely körvasut forgalomba helyezése óta várakozást felülmúló mértékben megnövekedett a gyári vállalatok száma. Jele ez annak, hogy a székelyföldi puhafa nagy értékkel és kereslettel bír s hogy a külföldön, hová a tömegárut szállítják most is, a kitűnő anyagnak nagy kereslete van. Biztosította a vállalkozók üzleti érdekeit a *fakartell* megteremtése, amelybe a székelyföldi, valamint romániai fatermelők is beléptek. A kartell létesítését indokoltá tette a termelésnél előforduló akadályok ellensúlyozása. Ezek az akadályok a nagyra növekedett termelés folytán a szakértő munkáskezek hiányában és a bérviszonyok kiszámíthatatlan esélyeiben merültek föl.

„A termelési viszonyok rendkívül terhesek és nyomasztók — írja egyik háromszék megyei fűrészgyáros, — úgy az erdei munkálatok, mint a fuvarozás is kedvezőtlené válnak, mert egyaránt hiány mutatkozik munka és fuvarerőben, dacára annak, hogy a termelők nagy anyagi áldozatokat hoznak, a munkadíjakat folytonosan emelik, mely körülmény az anyagárak emelését nemcsak indokoltá, de megérthetővé is teszi. A fűrészgyári munkások fizetései is rendkívül magasak, és e mellett, különösen a mezei munka idejében, az alkalmazottak kötelezettségük ellenére, cserben hagyják munkaadóikat, ami ellen sajnos orvoslás nem található. Az átlagos napszám ma K. 3.—3,60, hat kilométernyi távolságról pedig K. 3.-t fizetünk köbméterenként gömbfa fuvarozásért, ami már tulzott ár. De

ezen terhes munkadíjak dacára sohasem lehet elegendő munkaerővel rendelkezni.“

A fűrészgyárosok régi panaszukat a vasuti kocsik hiánya miatt most is megújítják és *arra kérik Nagyméltóságodat, hogy a termelésnek sok hátramaradást és kárt okozó bajon a kocsiknak szükségelt mennyiségben rendelkezésre bocsátásával segíteni kegyeskedjék.* Ugyancsak panaszt tesznek a *szőlőkarónak adott fuvarkedvezmény megvonása* végett is, mert e miatt nagyobb távolságokban a hulladékfát nem tudják kiszállítani és értékesíteni.

Az *asztalos ipar* a fakartell következményeit súlyosan érezte. Az anyag ára mindenütt egyformán felszökkent, a fűrészgyárak tövében dolgozó asztalos ipar is abban az árban volt kénytelen a selejtesebb anyagot vásárolni, mint távolabbi vidékeken a jó árut adták. Az árak szabályozására önként érthetőleg befolyással nem lehetünk se részben talán maguk a gyárosok sem cselekedhének szabad akaratuk szerint, mert köti őket a kartell szabályzata. Mindazáltal a kamara e helyen kifejezést ad ama véleményének, hogy *az asztalos ipar fejlesztését a Székelyföldön első rendű ipari szükségnek tekinti*, egyfelől azért, mert viszonylagosan ez az iparág a legelterjedtebb, másfelől azért, mert a székely nép a faipar iránt bir legtöbb hajlammal. A helyi asztalos iparosoknak az anyagárak szokatlan fölemelése iránti panaszát ennél fogva *jogos sérelemnek* tartja, mert ezen a vidéken, a hol a természetnek gazdag ajándékai kéznél vannak, az arra utalt feldolgozó iparnak nem szabadna *ínséget* szenvednie. A méltányosság szempontjából *kérjük tehát a székelyföldi fűrészgyárosok összességét, hogy találják módját annak, hogy közös megegyezéssel a helyi iparnak a jó anyagot méltányos árban adják. Egy kis jóakarattal módjukban áll ezt megtenni azoknak a gyárosoknak, akik milliókban dolgoznak, s akiknél e méltányosság*

gyakorlása a számításokban nem játszhatik szerepet. Ugy is ezek a gyárak kötött időn belül megfognak szünni. Elmúlásuk tehát ne maradjon nyom nélkül, hagyják vissza azt a megbecsülendő emléket, hogy a sokat szenvedett székelly műves ipar fellendülésének is javára voltak.

Az asztalos ipart művelő számos apró kisiparos egyekben sincs panasz hijján. Így volt mindig és így lesz még sokáig, a míg a megváltozott életviszonyokkal s nevezetesen a forgalmat irányító követelményekkel számolni nem tudnak. Ez az ipar is tömegtermelő iparrá alakult át, termelvényeit tovább kiterjedő üzleti alapon a kereskedelem forgalmazza. Elmúlt tehát az az idő, hogy az iparos műhelyében megrendelőkre várva bonyolítsa le szükkeretü üzleti feladatait. A tőke és a számítás uralja immár az asztalos ipart is s mert a kisiparosok ezeket a feltételeket egyenként egyesíteni nem képesek, a józan számítás szerint nincs más hátra, minthogy *tömörüljenek és közös erővel teremtsék elé a mai élet szükségseit. Ha erre még most nem képesek, akkor fogadják el, sőt keressék a közvetítő kereskedelem beavatkozását, mert az legalább biztosítja az állandó munkát és a munkának a bizonytalanságot kizáró jövedelmét.* Marosvásárhelyt már e részben kezdés indult s a tapasztalat azt bizonyítja, hogy azok az asztalos iparosok, kik a kereskedelemmel összeférnek, nyugalmas megélhetést képesek maguknak biztosítani, amellet, hogy szakmájukban való tökéletesedésük is észrevehetően megnyilvánul.

Az asztalos ipar haladásában példatadóan vezet a marosvásárhelyi *Mestitz-cég*. Ötven év előtt alakult kis műhelyből nőtt ki számottevő gyárrá, most a második családbeli generáció munkál tovább fejlesztésén. A tárgyalt évben a tömör butorok gyártását vette föl üzletkörébe s mert e cikkek nagyobbodó forgalmát a köz-

szükség eleve biztosítja, hozzáfogtak a gyár megnagyobbitásához. Ugyancsak a butor fejlesztés terén működik sikerrel a *Székely és Réti* marosvásárhelyi cég, mely üzletkörét az erdélyi részek nagy területére kiterjesztette. A butorok jó részét sajnos, még idegenből hozatja, de dolgozik beállított saját műhelyének bővítésén is, amelllett, hogy számos kis műhelyt lát el állandó munkával. Az épületmunkák gyártására *Bustya Lajos* szintén marosvásárhelyi cég rendezett be gyártelepet, mely az itteni nagy építkezések mellett igazi szükségét töltött be. Nem szokásunk egyéneket fölemlegetni, ezekről sem reklámképpen szóltunk, csak bizonyítani kívántuk, hogy az asztalos ipar fejlődésének kerületünkben tere van.

Az *esztergályos és faragó* ipar a sima butorok divatja miatt szenved és kipusztulóban van.

A *kerékgyártó ipar*, ahol a finomabb kocsigyártást üzik fejlődésben van, a tárgyalt évben is elég munkája akadt. Ellenben a paraszt kocsik és gazdasági járművek készítésével foglalkozó iparosok súlyosan érezték az állat-árlat folytán beállott forgalom hiányt.

14. Ruházati ipar.

Az általános részben is említettük, hogy a ruházati ipar általában hanyatlóban van. A panaszc- és jajszo végig vonul a kisiparosok jelentésein. Sajnos, hogy a javulás feltételeit lehetetlen körülményekben keresik. Egyik a régi céhrendszer visszaállítását, másik a gyári termékek kitiltását és a legtöbb az önálló vámterület felállítását követeli. Arra nézve azonban, hogy a mai általános gazdasági viszonyok által teremtett helyzetben ki-ki, hogy segíthetne magán, javaslatuk nincs. Erre az iparcsoportra még inkább talál, amit az asztalos iparnál elmondottunk, hogy tudniillik a termelvények forgalmát a tőke és a

kereskedelem irányítják. S ha hozzá vesszük, hogy a sűrűn változó divatnak alávetett ruházati cikkek a korral megszokás nélkül való haladást kívánnak, akkor rámutattunk a baj gyökerére. Ezt az állapotot semmivel visszacsinálni nem lehet, mert ebben nem intézmények s nem kormányok, hanem a világhaladás állított föl törvényeket. Amikor még a szabó is cipőjét a boltból vásárolja s megfordítva a cipész is felső ruhájának megszerzésében hasonlóan jár el, akkor tiltó rendszabályokat felállítani nem lehet, mert a megnövekedett szükségletekben való megszorítás ellen maga az új korszakba nevelődött nagyközönség tiltakoznék.

Azt a tömeg kisiparosságot, mely a ruházati ipart űzi, mindamellett semmiesetre sem szabad magára hagyni. Törekvésének abban való megnyilvánulását, mely a *tömegtermelésre* való áttérésre irányul, mindenképpen támogatni kell. A kormány — meg vagyunk győződve — nem is zárkózik el ily mozgalmak elől. Elsőnek éppen a külföldről nagy mennyiségben importált ruházati cikkek visszaszorítására a legmesszebbmenő áldozatokat hozta eddig is ott, ahol egészséges alapon nyugvó kisipari *szövetkezés* jött létre. Elég rámutatnunk a szegedi példára, hol a cipészek és csizmadiák szövetkezetének gyönyörű gyára áll az állam támogatása révén működésben. Csak *megértésre* és *összetartásra* jussanak a kisiparosok maguk között akkor meglehetnek győződve, hogy minden tényező, föl a kormányig és maga a hazai ipartermelés fontosságától áthatott társadalom is a legkészségesebb segítője lesz céljának elérésében.

Ezt a kort megváltoztatni sem panaszkodással, sem zugolódással nem lehet. Mi kell átalakuljunk a korhoz, hogy benne önmagunkat is megtaláljuk. Ezt a tanácsot adjuk kisiparosainknak, azon készséges ígéret kijelentésé-

vel, hogy a kamarának tanácsadó és irányító közreműködését ebben való törekvésükben mindenkor igénybe vehetik.

Az *önálló vámterületet* minden magyar ember óhajtja és megnyugtathatjuk a kisiparosságot, hogy éppen ez a kamara volt, mely ebben a kérdésben elsőnek határozott állást foglalt és nem szűnt meg és nem fog megszűnni ezen az állásponton megmaradni.

Egy nagy sérelmét a *csizmadia iparnak* föl kell említsük. A *rabmunka* terjesztése ellen még a mult évben panasszal éltek a marosvásárhelyi csizmadiák. Mi fölterjesztésben orvoslást kértünk erre s e fölterjesztésünket a többi hazai kamarák is pártolták. A panasz lényege az, hogy a fegyházak, különösen pedig a *nagyenyedi fegyház* a falusi szövetkezeti boltokat elárasztják a rabok által készített *bakancsokkal*. Az olcsó munkát a nép veszi s a csizmaviseletet kezdik elhagyni azokban a falukban is, hol addig csizmán kívül más lábbelit nem hordtak. Arra kértük *Nagyméltóságod hivatali elődjét, hogy az igazságügyi miniszter urnál a lábbelikészítés fegyházakban való művelésének beszüntetését sürgetni sziveskedjék*. E kérésünket felujtjuk ezuttal is, mert a további tapasztalatok csak megerősítettek abban, hogy a rabiparnak ebben való térfoglalása helyrehozhatatlan kárt okoz a csizmadia ipart üzőknek s mert ez a körülmény azt az el nem osztható téves látszatot kelti az iparosok körében, hogy *a kormány ellene van a kisiparnak*. Amikor csak Marosvásárhelyt több mint 400 önálló csizmadia iparos és ugyanannyi polgári család van életexistenciájában megtámadva, akkor érthető, hogy mily nagy foku ezeknek az embereknek, ez esetben jogos elkeseredése.

15. Szövő- és fonóipar.

A *sepsiszentgyörgyi Klinger-féle szövőgyár* a következőket írja :

„A munkáshiány sajnálatraemléltó jelensége, amelyet már a múltban is többször szóvá tettem, hovatovább mindinkább érezhetővé válik nálunk. Már a múlt évben kényszerítve voltunk az ország más megyéiből saját költségünkön munkásokat idehozatni, ami azonban a táplált reményeket nem valósította meg, mert csekély kivétellel ezek is néhány havi itt tartózkodás után visszavándoroltak régebbi lakóhelyükre. Nagy hátránya a helybeli munkásoknál konstátálható kitartás hiánya, úgy, hogy folyton előfordul, hogy munkások, akiket hónapokon keresztül 1—1.50 korona tanuló-napszám mellett nagy költséggel kiképeztetek és kitaníttatok, minden ok nélkül ott hagyja a munkát, anélkül, hogy okát adná, minden jelentkezés nélkül. A munkások könnyebb és olcsóbb élelmezése céljából a múlt évben felállítottunk nagy költséggel egy munkáskonyhát, ahol minden munkás olcsó és jó ebédet és vacsorát kap. Ezen intézmény sem hozta meg a várt eredményt, mert a következőképen okolja meg egyik-másik a konyha mellőzését: „Hála istennek még nincs reá szükségem, hogy munkáskonyhában egyek, mert van még miből főzni otthon.“ Megkíséreltük a munkásságot a helyi lapok útján is ezen téves felfogásában felvilágosítani, azonban minden eredmény nélkül.

A fonal beszerzése nagy nehézségekbe ütközik, mert a len- és pamutárak rendkívül magas emelkedést mutatnak s hozzá még nagy hiány is érezhető a nyers anyagban.

Nem hagyhatjuk felemlitetlenül, hogy az élelmi cikkek áremelkedése Sepsiszentgyörgyön nagyon érezhetővé vált, amíg évek előtt még mindig olcsóbb viszonyok voltak, mint a környék közeli városaiban. Természetesen ez maga után vonta általában a munkabérek felemelését az egész vonalon.

A múlt évben épített fonal-festő és fehéritő gyárunkat a legmodernebbül 1000 font napi festésre berendeztük és üzembe helyeztük, úgy, hogy fonalfestés tekintetében a legkényesebb igényeknek is megfelelhettünk.

A kisebb *takács iparnak* immár csak Székelyudvarhelyt van néhány művelője. Helyzete rossz és javulásra a mai termelési viszonyok mellett nincs is kilátása. Egyik székelyudvarhelyi takács felpanaszolja, hogy a posztószövésházban jól képzett fiát a zsolnai gyár nem akarta fölvenni. Nincs módunkban utána járni a dolognak, de amikor Magyarországon minden gyári vállalat munkahiány miatt panaszkodik, akkor alig hihető el, hogy a székelyfiút azért, mert székely, ne alkalmazzák,

A *sepsiszentgyörgyi* Sequens-féle posztógyár hiányos berendezése miatt akadályokkal küzd. Legnagyobb hiánya az apretirozó gép. Szó volt, hogy részvénytársasággá vagy betéti társasággá alakul át. A berendezés hiányainak pótlására s a forgó tőke előteremtésére jobb megoldást ennél mi sem ajánlhatunk. A szakértelemmel vezefett és immár terjedt piaccal bíró vállalat bármelyik pénzintézet befektetését is jól gyümölcsöztethetné.

A *kötélverő ipart* az állatjárat nyomorgatta. Hiába látogatták a vásárokat, amíg a járat tartott alig adtak el valamit. Az anyag szünetet nem tartva drágul és munkást ebben az iparban nem lehet kapni, mert az ifjabb nemzedék nem tanulja.

16. *Élelmezési és élvezeti cikkek gyártása.*

A *malom ipar* nagyobbodó versenynek van kitéve, a benzinmotoros kis malmok szaporodása miatt. Ezért egyes régi malmok nagy és jó vidékeket vesztvén el, sok nehézséggel küzdenek.

A marosvásárhelyi cukorgyár jelentése szerint a répa-termés úgy mennyiségileg, mint minőségileg kielégítő volt. A minőség azonban az 1907. és 1908. évek kitünő cukortartalmát nem érte el. Az árak a világszerte keletkezett tultermelés miatt visszaestek s ennek következtében a bővebb termés a várt hasznot nem bozhatta meg.

A cukrász ipar a forgalom emelkedése és az igények fokozódása következtében fejlődésben van.

A mészáros ipar a legnehezebb évek egyikét élte át a csapásként elterjedt száj- és körömfájás miatt. Vágómarhát alig lehetett kapni, ami jó áru eladásra került, a fölött a versenyzők lehetetlen áráig licitáltak. Az üzletre reáfizettek s akiknek kitartásuk nem volt a zárlatot áthuzni, azok elbuktak. A vágómarhákban való hiány egyébiránt nem új keletű. A múlt évi betegség csak igazolta, hogy a rendellenesség inséget képes hozni még oly vidékre is, mint a Székelyföld, mely egykor híres és keresett volt bő marhatenyészete miatt. A baj oka a legelő hiány, ezt a hiányt pedig elpalástolhatatlanul a *tagosítás és arányosítás okozta, vesztére sok ezer székely családnak, melynek kenyere, gazdasága és még foghatóbban szólva: telekkönyve a marhatenyésztés volt.* Ezt sinylí most a mészáros ipar küzdelmével együtt a fogyasztó közönség is. A székely kirendeltség e részben is a helyzet javítására sietett, dolgozik és nagy áldozatokat hoz a legelő-felújításért. Eredménye kétségtelenül lesz, de a régi jobb állapotokat nem fogja visszaállítani megkétszerezett munkával és pénzzel sem.

A hentes ipar helyzete jobb volt. Nem azért, mintha a sertéshiány itt sem okozott volna bajt, hanem azért, mert az egyes városokban megnövekedett közszükséglet a nélkülözhetetlen hentes áruért bármilyen árt is megfizetett.

A sütő ipar rossz üzletévről ad számot. Befolyásolta a sütő árut is a zárlat miatt előállott forgalomzavar. A liszt minőségileg gyöngébb volt s ahhoz képest elég drága. A munkásviszonyok is ebben az iparban rosszak, mert ritkán és kevésbé intelligens ifjak lépnek erre az éjszakai munkát kívánó pályára. A házi sütés és kenyérkereskedés ellen önként érthetőleg a tanult sütő iparosok ismétellen felemelik tiltakozó szavukat.

A turógyártás és vajtermelés a földmivelésügyi kirendeltség támogatása és irányítása mellett szép fejlődésnek indult, noha az elmúlt esztendő állatbetegsége ebben is okozott zavart és itt-ott visszaesést.

A szesztermelés állapota jobb volt, mint a megelőző évben azért, hogy több termés volt és a burgonya, mely most tömeganyagát adja a szesztermelésnek, kitünő minőségben termelt. Az év egyéb rendellenes gazdasági esélyei azonban nem hagyták érintetlenül ezt az ipart sem, mire nézve egyik kézdivásárhelyi szeszgyáros a következőket mondja:

„A múlt 1910. évi szesztermelés és annak értékesítése még tűrhető és normális volt, amíg a jelen évi kilátások nem ígérnek jóvedelmet, sőt visszaesést, mert jelenben a szesz eladásnál nagy a konkurencia és hogy rá vagyunk utalva arra, hogy nyers szeszünket el kell adni a finomító szeszgyárnak olcsón, melyel szemben velünk, a mi szeszünkkel konkurál és elnyom, elveszi régi vevőinket, (mert nincs finomítónk), míg a jelen évben a hizó marhák beállítása oly drága volt, hogy azt meghizhált állapotukban sem lehet drágábban elárusítani, mint ahogy az beszereztetett.

Hitelviszonyaink kielégítők, mert jóhitelű és szolid emberek $6-6\frac{1}{2}\%$ -ra kapnak hitelt.

Ami a munkásviszonyokat illeti az a legnagyobb mértékben továbbra tűrhetetlenek, kétszeres bérösszeget

fizetünk mint ezelőtt 2 évvel is jó élelmezés mellett, s mégis nagy a cselédhiány, mert mid az erdő telepfűrészekre igyekeznek.

Általánosságban véve nagy a zugolódás és panasz az iparos osztály részéről, a munkásbiztosításra, a betegsegélyező és balesetbiztosítási ügykezelésre, mert ez a hiányos kezelés és más dolgok miatt igen *terhelőleg hat az iparos osztályra.*

Az iparfelügyelet is sok szekaturával üldöz és terhel minket iparosokat, akkor is, midőn minden a gyáraink körül rendben van, ha tetszik az iparfelügyelőnek és esetleg rossz kedve van, kazánjainkat kilukasztja, amit pedig meg tehet egy új kazánnal is és eltiltja a használattól, szóval ha neki tetszik az üzemet is beszünteti és újat kell a kazán helyett beállítani, habár az még 10—15 évig is használható lenne és sok más egyebekkel is általa zaklatva vagyunk.“

A sörgyártás állandó fejlődésben van. Ezt az ipart *Bürger Albert* marosvásárhelyi sörgyáros nagy szakértelemmel, a termelési eljárás felujjításával és újabb tetemes befektetésekkel elsőrendű vállalattá emelte. Termékeit jószágánál fogva nemcsak az erdélyi részekben mindenütt, hanem a Királyhágón inneni részekben is fogyasztják. Természetesen a *söradó magassága* gátolja abban, hogy a külföldi termelés versenyét legyőzze. Ennek az adónak mérséklését évről-évre kértük és most is megújítjuk komoly erkölcsi szükségből: — a *pálinkaivás veszedelmes terjedésének korlátozása végett.*

A *málnási Siculia szénsavgyár r.-t.* jelenti, hogy helyzete folyton rosszabbodik, s ezt az áldatlan verseny okozza. „Ezt 3 utolsó évi zárszámadásainkkal igazoltuk a keresk.- és pénzügyminiszteriumoknak, s ezek alapján kértük, hogy az eddig 10 éven át élvezett adómentessé-

günket hosszabítsák meg még további 5 évre, de ezen kérésünkkel el lettünk utasítva, pedig azt is igazoltuk, hogy eddigi export üzletünket is el fogjuk veszíteni, mert a múlt évben újabb két szénsavgyár állított fel Bukarestben, melyek versenye a 20 centimről 15 centimre leszállított kg.-kénti vámdíj mellett is lehetetlenné teszik ránk nézve a kivitelt.“

17. Építő ipar.

Az *építő ipar* a legjobb mesterségek közé tartozik egy idő óta s azok, akik a megfelelő szakértelemmel bírnak és elég szorgalmasak, különösen a körvasut mentén felujuló életben helyt állani, gyarapodnak is. Nem mondjuk ezzel azt, hogy a lefolyt év kedvező lett volna erre az iparra. Mert a marhavész itt is számításon felüli károsodást okozott. Volt idő, mikor a fuvar ára kétszeresre szökkent fel s e körülmény a legreálisabb számításokat is megnyirbálta. De munka volt bőven a körvasut mentén végig. Azonban az említett akadályon kívül az anyaghiány is tetőzte az esztendőnek kétes kimenetelét.

A panaszok ezenkívül a munkásviszonyok nehézsége miatt merülnek fel. A változó és mondhatni váratlan fellendülés készületlenül találta az építő iparosokat. Komoly figyelmet mindeddig a munkásnevelésre nem fordítottak s ezért ebben a fontos iparágban intelligens tömegmunkásokat nem neveltek. Ez a mulasztás hat most vissza és okozza részben a meg nem értést és keserűséget.

Nemcsak a közvetlenül érdekelt vállalkozó iparoságnak, hanem a közönségnek, a közgazdaságnak és kulturának érdekében áll, hogy ebben a fontos, maradandó alkotásokat teremtő iparban a munkás elem is

hivatásának magaslatára emelkedjék s a munkásságot itt is, ott is ne anafalbéta napszomosság pótolja.

A haladásnak a kezdete e tekintetben meg van, de az iparosok értsenek egyet és ellenőrizték egymást, hogy ebbe a tudást, pontosságot és ambíciót igénylő munkába még ha egyelőre áldozattal is jár, értékes elemet nevelnek bele, hogy az a fellendülés, ami előreláthatólag tovább is tartani fog, jövőendő nemzedékeknek nyugalmasabb állapotot biztosítson.

18. Vegyi ipar.

A marosvásárhelyi „*Első székelyföldi gőzzszappangyár*“ fokozódó fejlődéséről adhatunk ezuttal is számot. Hogy a külföldi nagy behozatal erős versenyre utalja az egyetlen székelyföldi vállalatot az természetes s éppen ezért érdeméül tudjuk a vállalatnak, hogy oly viszonyok között, amikor már a fogyasztó közönség elszokott az egy időben kihalt hazai termeléstől, felveszi a küzdelmet s az adott viszonyok között készítményeinek javításával pozíciót teremt magának.

19. Sokszorosító ipar.

A *nyomdák* száma szaporodik és itt-ott fölös számban van belőlük. E körülmény erős versenyt idézett elő, minek következménye az lett, hogy az egykor a jobbak közé tartozó mesterség üzői panasszal vannak eltelve. Az állami hivatalok nyomtatvány szükségletének a központból való fedezését sérelmesnek tartják. A jó és tömeges munka hiánya mellett a munkásság erős szociális hajlamai okoznak keserűséget. A sűrűn megújuló bérkövetelések és sztrájkok bénítják a jeles iparnak kielégítő haladását.

A könyvkötő ipar helyzete sem kedvezőbb. A könyvkereskedések ellen szól panaszuk, melyek könyvkötészeti munkák végzését is közvetítik. Arra kéri Nagyméltóságodat, hogy ezt az anomáliát rendelettel megszüntetni kegyeskedjék. A munkásviszonyok itt sem kielégítőek.

A fényképészeti iparban nincs változás. A jól képzett és pontos fényképész jó keresetnek örvend. Az amatőr fényképészek tulkapásait nehézményezik és azt mondják, hogy miért kellett őket a képesítéshez kötött iparcsoportba sorozni, amikor a képesítetlenség ellen nincsenek megvédve.

19. Szivargyártás.

A sepsiszentgyörgyi dohánygyár általános árjegyzékbeli szivarok és szivarkák gyártásával foglalkozott, melyek előállításához a felhasznált nyers anyagot más m. kir. dohánygyárak és dohány beváltó hivatalok szállították.

Feldolgoztatott az 1910. évben bel és külföldi dohányból összesen 189.459 kilogram, az ebből nyert félgyártmányok-, a minek összsúlya 140.458 kgot tett ki a szivar és szivarka gyártásnál nyertek felhasználást.

Előállítottatott a szivar gyártásnál:

A.	betüs Trabuccos . .	351'000
BB.	„ Brittanika . .	199'800
E.	„ Cuba Portoricó .	378'800
F.	„ Portoricó . . .	1'367'700
H.	„ Vegyes külföldi .	5'733'300

A szivarka gyártásnál ez évben vette kezdetét a dráma szivarka gyártása, melyből 43'250,900 darab, míg a már régebben bevezetett virginia szivarkából 50.145.200 darab állítottatott elő, mely gyártmányok for-

galomba hozatal céljából m. kir. dohányáruda raktáraknak szállítottak el.

A munkások létszáma 550—600 között váltakozott, minthogy azonban e gyár körülbelül 800 munkás részére tervezetett, a munkás viszonyok teljesen kielégítőeknek nem mondhatók. Ezen munkások a m. kir. dohánygyári munkásbetegsegélyző pénztárnak kötelezett tagjai, kik megbetegedés esetén ingyen orvosi gyógykezelésben és gyógyszerekben, továbbá ezenkívül a férfi munkások 1 korona 30 fillér, a női munkások pedig 95 fillér napi táppénzben részesülnek: 10 év előtti munkaképtelenség esetén végkielégítést, 10 év után nyugdíjat, elhalálozásuk esetében pedig 60 korona temetkezési járulékot kapnak.

III. Háziipar.

E jelentés során többször említettük a háziipar helyi jelentőségét és szorgos kifejlesztésének szükségét; *Mély tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, hogy a volt kormányok által nem egyszer tett ígéretet valóra váltani kegyeskedjék.*

Ha tudnánk más módot ajánlani, főként a demorizáló cselédvándorlás meggátlására, szívesen ajánlanánk egyebet is, de az adott viszonyok között a háziipar fejlesztésén kívül más megoldást nem tudunk ajánlani. A helyi életviszonyok szabnak irányt az ebben való tevékenységnek. A mi másutt talán kipróbáltatott és bevált, az itt aligha vezetne célra. A szertelen cselédvándorlást pedig most kell megállítani, mert az állandóságtól és helyhez kötöttségtől elszokott nép nem fogja ráadni magát sem a komoly tanulásra, sem az egyoldalú munka folytatására s akkor a mentő akció hiábavaló lesz.

A felelős kötelesség rákényszerít, hogy az évtizedeken át késleltetett és immár csaknem elkéselt ügynek rendezését siettessük. Ha a kormánynak volt gondja a székely föld-

mivelésügy fejlesztésére, akkor gondoskodnia kellene a székely háziiparról is, mely a termő földben szegény vidékeket is élethez juttatni lenne hivatva. A most folyamatban álló kormány akciónak is csak úgy lehet sikere, hogyha kiterjesztéssel az ipari keresetre utalt népesség érdekének felkarolásával kiegészítettik. Hogy ne mondjunk mást, a munkás kezek állandó távollétét a helyi időszaki mezőgazdasági munka is érzi és szenved. Tehát ennek is érdekében van, hogy a tömeg szegény nép itthon foglalkozást találjon és itt maradjon.

Megtettük mi is és más illetékes tényezők is újabb javaslatunkat a kormánynak, a székely ipari kirendeltség felállítása érdekében. Tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, kegyeskedjék ebben lehetőleg mielőbb dönten.

IV. Fürdők.

A fürdőtörvény megalkotásának késleltetése sok panaszra ad okot. A több mint tíz éves várakozás határozottan káros visszahatással volt a mi számtalan apró és anyagiakban szegény fürdőinkre, mert ezek az időszerű kezdeményezéseket is elmulasztották abban a bizodalomban, hogy a jó törvény elősegíti az eddigi mulasztások helyreállítását. Kivételt csak egy pár fürdő képezett, melynek körültekintőbb és vállalkozóbb szellemű intézősége az adott viszonyok között is fenntartotta nivóját.

Még szerencse, hogy egyes közéleti tényezők s itt-ott néha a társadalom is számon tartották azt a nagy gazdasági tökélet, amelylyel a Székelyföld fürdőiben és páratlan változatosságú és bőségű gyógyvizeiben bir s azok iránt legalább figyelmet kelteni törekedtek. Ezek között volt a kamara is, mely közigazdasági tevékenységek feladatai közé sorozta a fürdőügyet s nemcsak nyil-

vántartotta, hanem ahol csak alkalma nyílt támogatott minden idevágó törekvést. Ennek folytán a kérdés a néhez átmeneti viszonyok között is legalább felszínen maradt és élt a remény, hogy valamikor a Székelyföldnek is jó híre messze elterjed s egy növekedő idegenforgalomnak vonzó területévé alakul át. A fürdőtörvény késik ugyan, de egyik főkellék: a vasut részben megadott. Ennek birtokában immár csinálni is lehet valamit.

Maga a székelykörvasut egyik legszebb turisztikai vonala az országnak, mely a keleti kárpátok tövében fut le a tömösi szorosig. Belekapcsolódván mindkét végén a fővasutvonalba, az országnak leghosszabb és legváltozatosabb körforgalmu vonalát alakította ki, mely a Királyhágó két pontján fut be Erdélybe s keleten és délen a Kárpát-határhegységen át hagyja el az országot. Hogyha ezt az érdekes vonalat itthon és a külföldön feltedezik a nagyközönségnek, akkor itt egy eleven forgása indul meg az idegen áramlatnak, mely benépesíti elsőnek a fürdőket. A többi magától következik. Hogyha szakértelemmel és tőkével rendelkező tényezőket is erre hoz majd utjuk, azok önkéntelenül rá kell bukkannanak parlagon heverő gazdasági kincsekre is. A kiterjedő figyelem érdeklődést keltsen illetékes körökben is s nyomában megindulhat az alkotásoknak a sorozata, melyeknek feltételeit érezzük és tudjuk.

A kérdésnek ez a része már megérett. A helyi érdekeltség készen áll a maga erkölcsi és töle telhető anyagi erejét összeadni, hogy az idegen forgalmat előkészítő és irányító szervezetet, egyelőre a Székelyföldön, idővel pedig az egész erdélyi részre kiterjedőleg megalkossa. Nemcsak a fürdők, de a vármegyék, a városok, gazdasági és társadalmi tényezők is csatlakoztak a *székelyföldi idegen forgalmi szövetség* létrehozására megindult mozgalomhoz. Ez

a Szövetség a jelekből ítélve, mihamar létre is fog jönni, hogy nagy horderejű, a gazdasági és kulturális életbe is felújító hatással levő tevékenységét megkezdje.

Amidőn a közszükségnek s az ezt átértő közvéleménynek ezen fontos jelenségéről számot adunk, tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, hogy ezt a készséget érdeklődéssel s annak idején a kormány részéről leendő hathatós támogatással méltányolni kegyeskedjék.

Fürdőink tavalyi állapotáról a következőkben számolunk be :

Borszék 2052 vendéggel zárta be az idényt. Ezek között 183 fürdővendég romániai volt. Bevezette a villanyvilágítást s a közlekedés gyorsítására 3 drb. automobilt állított be. Tervbe vette egy modern gyógycsarnok építését. A vasut bevezetését kérelmezi.

Csikszereda. Pompás meleg borviz fürdőit csak a helyi közönség használja. Fürdőteleppé átalakítását a töke hiány akadályozta.

Előpatak. 925 állandó és 1057 átfutó vendége volt. Külföldi: 165 állandó és 365 átfutó. Tervbe vette egy új meleggyógyfürdő és vizgyógyintézet létesítését. Vasut nem érinti és ennek hiányát súlyos a maga nemében páratlanul álló gyógyfürdő.

Hargita. Az országnak legmagasabban fekvő klimatikus gyógyfürdő fejlődését a megközelítés nehézsége akadályozza. A tulajdonos Csikcsicsó község sem tőkével, sem szakértelemmel nem rendelkezik. Ezért a fürdőt eladóvá tette, de mindeddig vevője nem akadt. Tavaly 300 vendége volt.

Homoród fürdő hozzáértő bérlo kezelése alá került, ki az elhanyagolt fürdő kifejlesztésén sikeresen munkál. Itt is a vonat hiány akadályozza, hogy a gyönyörű fekvésű és pompás borvizekkel bíró fürdő gyógyhatásához

méltó arányban kifejlődjön. Tavaly 363 állandó vendége volt.

Korond. Szintén kiesik a vasut hálózat forgalmából s ez az oka annak, hogy az erdélyi részek legrégibb fürdője stagnál. Ez az egyetlen fürdő, amelynek telített szén-savas-vasas és sós vize van. Vendégeinek száma 217 volt.

Kovácsna. A híres „pokolsár” felbuzogása csökkent s e miatt a fürdő látogatottsága hanyatlott. Az idén rendbe hozták a szeszélyes fürdő medencét s az a közönség, mely generációkon át becsülni tanulta a pokolsár gyógyító erejét, ismét tömegesebben keresi fel. Tavaly 281 állandó vendége volt.

Málnás. „Siculia” és „Mária forrás” gyógyvizeinek elterjedésével a nemrég még jelentéktelen kis fürdő is kezd kiemelkedni. Tavaly 324 vendége volt.

Sugás. Inkább nyaralóhely, a sepsiszentgyörgyieknek kedvelt kiránduló helye, amely pár év óta járhatatlan útjának dacára is rohamosan élénkül. Tavaly 250 vendége volt.

Székelyudvarhely városnak két sósfürdőjét és a szomszédos *Szejké* timsós fürdőit a helyi és közel vidéki közönség használja.

Tusnád. Válságos helyzetéből végre kimentette a kormány a 350.000 koronás olcsó törlesztéses kölcsön kieszközlésével. A teher fennáll ugyan, de kevesebb törlesztési részletet és kamatot kell fizessen utána. A fürdő remek völgyben vasut mellett fekszik s mihelyt az idegen forgalom erre felé megindul, nagyobb arányu fellendülése is elfog következni. Tavaly 1630 vendége volt, köztük 236 külföldi.

Zsögöd. Állandó vendége egyszerü berendezése miatt tavaly is kevés volt, de a közel vidék közönsége sűrűn keresi föl egész nyáron át a pompás hideg borviz fürdő.

ket. A vasut közelsége e kis fürdőt is egykor kifogja emelni az ismeretlenségből.

Kászonjakabfalva, Kiruly, Lobogó, Dobogó, Szentkeresztbánya, Görgénysóakna, Alsóidecs, Maroshévíz stb. fürdőkről érdemleges feljegyezni valónk nincs.

Szováta a legfelkapottabb fürdője ma az erdélyi részeknek, melyet főleg a budapesti közönség látogat nagy számban. Fejlődése szünetet nem tart, gazdag sósfürdői és nagy erdőségei tág perspektivát nyújtanak további növekedésére. Hogy a szükséges eszközökben hiány elő ne állhasson, az érdekeltség részvénytársaság kezébe akarja tenni a fürdő sorsát.

V. Közlekedés.

1. Vasutak.

A *székelykörvasut* áldásos hatását a bevezetésben méltattuk. Hogy a körvasut építését elrendelő törvénybe iktatott *székelyudvarhelyi kapcsolat* létesítése is immár égető szükséggé vált, azt nem kell különösebben hangsúlyoznunk. A természeti kincsekben gazdag Hargita hegység átszelése nemcsak gazdasági okokból, hanem népmentési szükségből is sürgőssé vált. Ez az a vidék, mely a gazdasági kultúra hiányait szenved s amely emiatt anyagiilag, erkölcsileg és fizikailag pusztul. *A legtömörebb és a legtisztább székelység kiáltó bajai halaszthatatlan kötelességünké teszik, hogy ennek az összekötő vasutnak mielőbbi — államköltségen, (mert hiszen a leszegényedett vidék maga erején képtelen) való kiépítését ismételten sürgezzük.* És pedig ne Vaslábnak, hanem a Hargita ipari anyagokban bővelkedő területén át: *Székelyudvarhely és Csíkszereda között.* E kapcsolat mellett szól a nemzeti érdek is; ebben való mulasztásokat köteles pótolnia a felvilágosodottabb nemzeti politikának, mely súlyos mulasztásokat

követett el azzal, hogy Erdélyben a néhány tiszta magyar város összeköttetését feledésben hagyta volt.

A Feketetengerhez való közelebb jutás kérdése immár a helyi közvéleményt is élénkebben foglalkoztatja. A mit nagy Széchenyi István jó két emberöltő előtt meglátott s a gazdasági politika egyik céljául kijelölt, azt ma már a nagyközönség akaratlanul érzi. Kár, hogy a kik idejében látták és tudták is ennek a közlekedési szükségnek nagy jelentőségét, nem követték a kijelölt irányt akkor, amikor Magyarország állami életének új berendezkedése nekik erre módot nyújtott.

Most az óriásilag megnövekedett állami szükségletek mellett természetesen késik a kedvező alkalom. A minden téren feltörő túlekedés versenyében a messzöbb ható nagy célok háttérbe szorulnak, még akkor is, amikor azokat megértő államférfiak kerülnek az ország élére.

Nekünk azonban hallgatnunk nem lehet; amikor világosan áll előttünk, hogy a székely bajok ebben gyökerező kormányzati mulasztásokból eredtek, akkor a székely közgazdasági ügyek élére állított kamarának kötelessége ismételten és ismételten szóba hoznia a dolgot.

A közel multban magánkezdeményezés és vállalkozás révén a valóság stádiuma előtt állott az *ágostonfalva—kézdivásárhelyi vasutvonal kiépítése*, mely Soósmezőn át Galaccal s azontul a Feketetengerrel nyert volna kapcsolatot. Pozitív adataink nincsenek arra, hogy e kitűnő terv miért dőlt dugába, de ha a kormánynak volt tudomása róla, aminthogy volt, előkellett volna segitenie azt. Reánk nézve mellékes, hogy ki csinálja a vasutakat; az a fő, hogy legyen. *Ezt a kérdést Nagyméltóságod figyelmébe ajánljuk, a tengerhez való férkőzés szükségén kívül helyi okokból is.* Kézdivásárhely és vidéke volt a kö-

zelmult időkig a székelységnek az ipari és kereskedelmi haladásban vezető területe.

Népének életrevalósága élénk összeköttetést tartott tenn a vámháboruig Romániával s ez vagyonossá tette. Azóta a szerzett vagyon pusztul és jórészből elpusztult, magával sodorván a lakosság ezreit. A hanyatlásban megállás nincs, mert az egykori jó világot földidéző újabb feltételek nem jönnek segítségre. Szomorú elhagyottság feküdt a messze kitolt délkeleti határszög területére, hol immár napszámos sorsba süllyedt utódok és lakatlanul maradt házak jelzik az elpalástolhatatlan pusztulást.

A tárgyalt évben mozgalom indult meg ugyancsak *Ágostonfalvától kiindulva Magyarhermányig vezetendő helyi érdekű vonal* építése érdekében. Ennek mint értesülünk nincsen akadálya. A Magyarhermány határában talált vasérc kiaknázása végett közelebb ki fogják építeni. Innen indult volna ki a fentebb említett kézdívasárhely—soósmezői vonal is s hogyha egy darabja meg lesz, véleményünk szerint úgy kellene azt már a kiindulásnál megépíteni Nagybaconig, illetőleg Magyarhermányig, hogy a tovább folytatásra alkalmas legyen.

A *mezősegi és nyárádvölgyi* helyi érdekű vasutak kiépítésének akadályai immár jórészből elhárítottak s azoknak kiépítése a legközelebbi jövőben várható. Ismételjük, hogy minket most sem elégít ki, hogy ezek a szárnyvonalak keskeny vágánnyal építtetnek, mert ez nem elősegíti, hanem visszaveti azt a fontos célt, hogy Kolozsvár és a székel városok Marosvásárhelyen keresztül a nemzetiségi vidékek kikerülésével valamikor közvetlen összeköttetésbe jussanak.

A *székel körvasut* egyik előállott s a forgalom fejlődése folytán mindinkább érezhető szükségének pótlására ezuttal is felhívjuk Nagyméltóságod figyelmét. A *székel-*

kocsárdi csatlakozás ugyanis nem elégíti ki sem a növekedő forgalom követelményeit, sem a székelységnek azt a méltánylásra érdemes kívánságát, hogy Kolozsvárhoz és Kolozsváron át Budapesthez közelebb jusson. Több ízben kérelmeztük, hogy Kece és Aranyosgyéres között egy rövid tíz kilométeres ut átvágással adja meg a kormány a keleti erdélyrészi vasutaknak azt a könnyítést, hogy a fővonalból közvetlen vonatok futhassanak be a székel körvasutba. Az ut is rövidítettetnék s az utazás is kényelmesebbé tétetnék a nyugat és a kelet élénkülő forgalmában. Az elmúlt idők téves vasuti politikájának részbeni javítására szolgálna a nem sok áldozatot igényelő pótlás, ami a kezelést is könnyítené s mint üzleti befektetés is a forgalom kedvezőbb alakulásával kifizetné magát Kérjük Nagyméltóságodat, hogy e kérdés gyakorlati megoldása iránt intézkedni kegyeskedjék.

2. Közutak.

Közutaink ellen nincs semmi panasz. E tekintetben a kormány az államépítészeti hivatalok élénk működése mellett elég bőkezűen hozza meg áldozatát s nemcsak a meglevő utakat tartja jó karban, hanem új utak nyitásával itt is, ott is elszigetelt vidékeket és ipari anyagokat tesz hozzáférhetőbbé.

3. Posta, távirda és telefon.

Más helyen is említettük, de itt is szóvá tesszük a *gyergyószentmiklósi postahivatal* államkezelésbe vételének szükségét, Ez a gazdag, népességben és forgalomban fejlődő város immár nem nélkülözheti azt az intézményt, amelyet kereskedelmi és forgalmi tekintetben is kisebb városok régóta élveznek. Javasljuk Nagyméltóságodnak

e helyen is, hogy a gyergyószentmiklósi postahivatal állami kezelésbe vételét elrendelni kegyeskedjék.

Távirtdai intézményünk teljesen kielégítő, panasz csak a telefon szolgálat ellen van, mely mai berendezése mellett a forgalom óriási növekedését nem bírja követni és helyenként fennakadás áll elő. Főként a távolsági forgalomban előálló vonalak adnak panaszra okot. Nehéz összeköttetést kapni s az összeköttetést minduntalan megzavarják. Ezért elodázhatatlan szükséggé vált, hogy a fővonalon a huzalok szaporíttassanak, hogy ezt a kényelmes közvetítő intézményt a reá utalt közönség kényelmesen is használhassa.

VI. Pénz- és hitelviszonyok.

A helyzet normális volt. Az itt-ott feléledő közgazdaság szükségei újabb pénzüintézeti alakulásokat is hoztak létre. Ezek között megemlítjük a marosvásárhelyi „Kereskedelmi Bank és Takarékpénztár részvénytársaságot, Gyergyószárhegyen és Csíkszerdában létesítettek még egy-egy részvénytársasági pénzüintézetet. Marosvásárhelyt a Koronás Takarékszövetkezet „Közgazdasági Bank Részvénytársaság“-gá alakult át. Ezenkívül több pénzüintézet a kamarai kerületben fiókokat állított fel.

A *szövetkezetekről* csak annyi följegyezni valónk van, hogy azok alakulásában érezhető stagnáció állott be. A tárgyalt évben alig alakult egy pár jelentékenyebb szövetkezet.

Függelék.

A kamara ügye.

Husz éves fennállásunk működése azonos a székely faj fentartási küzdelmével. Nagy dolgokat nem cselekedtünk, nem olyanokat, amelyek a székely bajok szanálása

tekintetében bennünket is egészben megnyugtathatnának. Akaratunk volt, de erőnk nem érte föl. A székely kérdés meg nem értése vagy félreértése alatt kellett bukdácsolnunk és szenvednünk nem egyszer a bennünket is félreértő közvélemény szeszélyeit. Segítséget és támaszt ritkán nyertünk s amit kaptunk azt sem mindig onnan, a honnan a fölemelő erő áradt volna át tartósan munkásságunkra.

Nem részletezzük, hogy milyen állapotokat talált itt alakulásakor a kamara, csak azt említjük meg, hogy nem mindig nagy dolgokon mult jó szándékainknak intenzívebb érvényesítése. A kerület hosszú időn át tartó elszigeteltsége és megközelíthetetlensége mozdulatlanságban tartott minket is, nem juthattunk el mindenüvé és nem akkor, amikor jelenlétünkre szükség lett volna. Anyagi okok is visszatartottak ebben. Kerületünknek még mindig szegényes kereskedelme és ipara nem táplálhatta a kamarát azon mértékig, a meddig a reá tartozó feladatok nehezedtek. Ebből eredt, hogy számtalan kérdésnek megoldására nézve a kormánytól kértünk és vártunk segítséget. Kivételes segítséget abban a részben is, hogy a kamara többet mozoghasson és kiterjedtebb, teljesebb munkát végezhessen. Az egyenlő elbánás elvén alapuló álláspont azonban ebbeli kívánságainknak nem kedvezett s nekünk a nagy feladatokkal szemben aránytalan szegényes eszközökkel kellett tovább küzdenünk és viselnünk a várakozások során nem ritkán támadt igazságtalan kritikákat is.

Időszerűnek tartottuk a husz éves mult után ezt a történeti igazságot följegyezni és — nem mentségünkre — főlemlíteni azt is, hogy ez a székely kamarának elkeresztelt intézmény nehéz sorsában nem tévesztette el soha hivatását, a mely kivételes helyzetben, kivételes viszonyok között egy nagyra hivatott népfajnak a megsemmisülésből való kiemelését szabta neki feladatul.

Ez a feladat oly szép és olyan felemelő, hogy ezért érdemes volt és érdemes lesz küzdeni.

Működésünk mindezek mellett sem volt meddő. A Székelyföld közgazdasági élete bontakozik s a fejlődés, habár még nem mindenben kielégítő, de egészséges alapon megindult. Hogyha a kormány ezt egy kirendeltség szervezésével gyorsítani vállalkozik — amit e jelentés során is kértünk — akkor teljesítve lesz amit elérni akartunk: hogy tudniillik azok az apró, de összességében a székely kérdés magvát képező bajok, melyekhez a kamara nem férhet, s amelyekről a kormány tudhat ugyan, de a távoli székvárosból nem gondolhatja, helyi mozgó tényezők munkálása folytán elenyészhetnek.

Belső ügyünket *képezi a kamarai székház* építésének megkezdése. Marosvásárhely város hatalmas fejlődése kényszerített bele, hogy a még kedvező időt felhasználjuk és központi helyen állandó otthonunkat megteremtjük. Mert ha késünk vele, kiszorultunk volna a főbb helyekről s nemcsak állandó területhez, hanem alkalmas bérházhoz sem juthattunk volna.

Hogy ez a vállalkozás megerőltetett és túlhaladja a mi anyagi tehetségünket, azt a fentebb vázolt viszonyok után mondanunk sem kell. De választanunk kellett az adott helyzetben s a jobb, a házépítés halogatás nélküli elhatározása volt. A székház ebben az évben készen lesz s a kamara őszkor már belefog költözni.

Javaslatok a jelentésben.

	Oldal
1. Székely munkás közvetítő iroda	10
2. Fogvasztási szövetkezetek	9 10
3. Székely ipari kirendeltség	13 78 79
4. Felsőkereskedelmi iskolai ösztöndíjak	14
5. Idegenforgalmi szövetség	15 81
6. Cselédvándorlás	16 17 78
7. Iparengedélyek kiadása körüli eljárás szigorítása	23
8. Vasáruk késedelmes szállítása	23
9. A tölgytalpfák kiszorítása	24
10. Ditró község iparosainak magas pótdója	27
11. Munkás biztosító pénztár	28 29 35 72
12. Gyergyószentmiklósi postahivatal	32 33 86
13. Felsőkereskedelmi iskola Kézdivásárhelyt	34
14. Ipartörvény revíziója	34
15. Brassó-háromszéki vasut államosítása	34
16. Ipari tanfolyamok	36
17. Székely fiuk külföldi tanulmányuti ösztöndíja	43
18. Tíz állami kisipari mintaműhely	43
19. Állami kisipari mintaműhelyek	48
20. Tanoncotthon	44 45
21. A vaslábi vasuti rakodó állomás	47
22. Kőiparban munkásnevelő otthon létesítése	47
23. A köpeczi szén felkarolása a Máv. részéről	50
24. A drótos tótok házalási szabadságának megszüntetése	52
25. A marosvásárhelyi világítási üzemek szénszükségletének késedelmes szállítása	52
26. A parajdi keramiai gyár vízjog engedélyezésének késedelve	55

27. Kocsihiány a faárúk szállításánál	65
28. Az asztalos ipar anyagiánya	65
29. Fegyházak versenyzése a lábbelikészítő iparral	69
30. A székelyföldi állattenyésztés megcáppanása	25 71
31. Az iparfelügyelőség tulszigoru eljárása a szesz- iparral szemben	74
32. A söradó tulmagassága	74
33. A szénsavgyártás adómentessége	74
34. Az építőipar munkásnevelésének fogyatékosága	75 76
35. A nyomdaiparban az állami szükségletek decentralizálása	76
36. Könyvkereskedők által könyvkötészeti munkák vállalása	77
37. Székelyföldi idegeniorgalmi szövetség	81
38. A székely körvasutból Székelyudvarhelyhez való kapcsolat létesítése	83
39. Ágostonfalva-kézdivásárhely-soósmezői vasut	34 84
40. Mezőségi- és nyaradvölgyi vasutak	85
41. Kecze- és aranyos-gyéresi összekötő vasut	86
42. Telefonhuzalok szaporítása	87

TÁRGYMUTATÓ.

A.) Általános rész.

	Oidal
I. Közgazdasági helyzet	7
Kivándorlás	16

B.) Kereskedelem.

1. Mezőgazdasági és kerti veteményekkel való kereskedés	18
2. Állatokkal való kereskedés	20
3. Állati termékekkel való kereskedés	20
4. Ásványvizekkel való kereskedés	21
5. Szövött árukkal, ruházati és divatcikkekkel való kereskedés	22
6. Fűszer- és vegyesáru kereskedés	23
7. Vaskereskedés	23
8. Papirkereskedés	24
9. Fakereskedelem	24
10. Bőrkereskedelem	25
11. Üveg- és porcellán kereskedés	25

II. Ipar.

1. Ipartestületek	26
2. Kereskedő társulatok	30
3. Munkásbiztósági pénztárak	34
4. Ipari szakoktatás	35
5. Kereskedelmi szakoktatás	39
6. Székely inaselhelyezés	39

7. Tanoncoktatás	44
8. Bányaiipar	45
9. Vas- és fémipar	51
10. Villamosüzemek, villanyvilágítás	53
11. Kő- agyag- és cement ipar	53
12. Bőripar	57
13. Faipar	64
14. Ruházati ipar	67
15. Szövő- és fonóipar	69
16. Élelmezési- és élvezeti cikkek gyártása	71
17. Építő ipar	75
18. Vegyipar ,	76
19. Sokszorosító ipar	76
20. Szivargyártás	77

III. Háziipar 78

IV. Fürdők. 79

V. Közlekedés.

1. Vasutak	83
2. Közutak	86
3. Posta-, távirda-, telefon	86

VI. Pénz és viszonyok.

Függelék.

A kamara ügye	87
Javaslatok a jelentésben	91

